

2010 YILININ DİPLOMASİ TRAFİĞİNDE DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

SEARCHING FOR THE SOLUTION OF THE NAGORNO KARABAGH ISSUE THROUGH DIPLOMATIC CHANNELS IN 2010

Zaur ŞİRİYEV*

ÖZET

Son yıllarda Dağlık Karabağ sorununun çözümü için AGİT Minsk Grubu çerçevesinde yürütülen diplomatik çabaların sonuçsuz kalması, Azerbaycan kamuoyunun Ermenistan işgali altında tutulan toprakların geri alınması için sert güce başvurulması yönündeki baskılarını artırmıştır. Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan savaşından sonra bölgede daha geniş bir manevra alanı ve baskı imkânları bulan Moskova, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde daha aktif bir politika benimsemiştir. Ekim 2009'da Zürih'te imzalanan protokoller, Türkiye ve Ermenistan arasındaki normalleşme sürecini olduğu gibi Dağlık Karabağ sorununun çözüm yollarını da etkilemiştir. 2010 yılında, Dağlık Karabağ sorunu bölge ülkelerinin, müttefikleri ile ve aynı zamanda küresel aktörlerle olan ilişkilerine yön vermiştir. 2010 yılındaki müzakere sürecinin önceki dönemlere nazaran hiç olmadığı kadar yoğun olması ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik Cumhurbaşkanlığı düzeyindeki müzakerelerin Rusya'nın öncülüğünde ve "coğrafyasında" "üçlü formatta" yürütülmesi bu görüşü kanıtlar niteliktedir. Bu makalede, bahsedilen yoğun diplomasi trafiği de göz önüne alınarak, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik 2010 senesinde yaşanan gelişmeler ve bunların Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan'ın dış politikalarına olan etkileri dönemsel olarak analiz edilmiştir. Buna göre, bölgesel gelişmeler ışığında Azerbaycan'ın Karabağ politikası 'Kritik Dönem', 'Uluslararası Baskı ve Dengelerin Değişim Dönemi' ve 'Savaş Olasılığının Arttığı Dönem' olmak üzere üç temel başlık altında sınıflandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, Kritik Dönem, Azerbaycan, Ermenistan, Madrid İlkeleri

ABSTRACT

In recent years, within the framework of the OSCE Minsk Group, diplomatic efforts for a resolution in Nagorno-Karabakh's conflict have remained inconclusive. Furthermore, the Azerbaijani public has increased its pressure on Baku administration to restore the territorial integrity of Azerbaijan with the use of hard power. Since the Russian-Georgian war in August 2008, which gave Moscow a maneuvering and pressure point in the Caucasus, Russia has shown its weight in a similar way to solve the problem of Nagorno-Karabakh through a pro-active foreign policy. However, the protocols which were signed in October 2009 in Zurich affected the process of normalization between Turkey and Armenia as well as the solution of Nagorno-Karabakh conflict. In other words, the Nagorno-Karabakh

* Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, Dış Politika Uzmanı. E-posta: zaur.shiriyev@sam.gov.az. Not: Yazarın görüşleri tamamıyla şahsidir, çalıştığı kurumu bağlamaz.

conflict affected the relations of the countries in the region with their allies as well as global actors. Compared to previous periods, the negotiation process in 2010 has been more intense than ever. In this context, the paper analyzes the developments in the Nagorno-Karabakh conflict in 2010 and their impacts on Turkish, Armenian and Azerbaijani foreign policies periodically.

Key Words: Nagorno-Karabakh, Critical Period, Azerbaijan, Armenia, Madrid Principles

GİRİŞ

2010 yılı bölge ve bölge dışında yaşanan gelişmeler nedeniyle Güney Kafkasya için çalkantılı bir dönem olmuş, bölgedeki mevcut çatışmaların çözümünde beklenen olumlu gelişmeler yaşanmamış, nihai hedef olan barış sağlanamamıştır. 2010 yılı başlarında uluslararası toplumun Güney Kafkasya'daki çatışmaların savaşa dönüşme ihtimalinin büyük olduğunu vurgulaması¹, diplomasi alanında yaşanan gelişmeler, Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirme çabaları ve Bakü-Ankara hattındaki gerilim-dikkate alındığında bölgesel dengelerde tam bir karmaşanın yaşandığı söylenebilir. Bu durum ABD ve Türkiye yanında Azerbaycan'ın da Kafkasya politikalarını yeniden formüle etmesini gerekli kılmıştır. Azerbaycan'ın bölge politikasını yeniden formüle etmesinde Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi ve ABD'nin Gürcistan üzerinden yürüttüğü politikanın çökmesi gibi faktörler de etkili olmuştur. Öte yandan, Rusya'nın 11 Eylülü olarak nitelene² 2008 Ağustos Rusya-Gürcistan Savaşı'ndan sonra bölgenin "yeni güven(siz)lik" çehresine kavuşmasının üzerinden iki yılı aşan bir zamanın geçmesine rağmen, bölge ülkelerinin kendileriyle ve müttefikleriyle olan ilişkilerini sorgulaması, bölgedeki "hassas statükoyu" tetikleyen sebeplerin başında gelmektedir. Özellikle, hala gündemde kalan Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde yaşanan gerilim, 20 Ağustos Rusya-Ermenistan Askeri Anlaşması'nın süresinin uzatılmasının jeopolitik yansımaları ve Rusya tarafından Azerbaycan'a S-300 füze savunma sisteminin satışı ve sonrasında oluşan spekülasyonların etkisiyle Ermenistan kamuoyunda ilk defa Rusya ile müttefikliğinin sorgulanması³, bölgedeki politik hassasiyetin ve dengelerin ani değişimlerden etkilenebileceği gerçeğini göstermiştir.

Fakat bölgedeki sorunların çözümü için yoğun diplomasi trafiği yaşansa dahi bölgedeki etnik çatışmaların (en başta Dağlık Karabağ⁴ sorunu olmak üzere) 2010 yılında çözüleceği ve/veya nihai çözüm aşamasına ulaşacağı umutlan⁵ beklenti-

¹ Simon Tisdall, "The World's Most Likely Trouble Spots in 2010", *The Guardian*, 4 Ocak 2010, (<http://www.guardian.co.uk/world/2010/jan/04/worlds-most-likely-trouble-spots>).

² Rusya Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedev 8 Ağustos 2008 tarihini Rusya'nın 11 Eylülü olarak değerlendirmiştir. Bkz., "Georgia Was Like Russia's 9/11", *Sky News*, 12 Eylül 2008, (<http://news.sky.com/skynews/Home/Russian-President-Dmitry-Medvedev-Says-The-Georgia-War-Was-Like-Russia's-9-11/Article/200809215098289>)

³ Tartışmalar için bkz., "Muhafif Milletvekili: Rusya Savaşın Tekrar Bağlaması Risklerinden Faydalanmaya Çalışıyor", *News.am*, 2 Ağustos 2010, (<http://news.am/tur/news/26697.html>), "Stepan Safaryan: Selling S-300 to Azerbaijan, Russia will Oust Armenia from CSTO", *Panarmenian*, 24 Ağustos 2010, (http://www.panarmenian.net/eng/politics/news/52439/Stepan_Safaryan_selling_S300_to_Azerbaijan_Russia_will_oust_Armenia_from_CSTO).

⁴ Sorun, Türkiye'de Yukarı Karabağ veya Dağlık Karabağ şeklinde tanımlanırken, Azerbaycan resmi düzeyde sorunu "Azerbaycan-Ermenistan Dağlık Karabağ Sorunu" olarak tanımlamıştır.

⁵ "Rusya Karabağ Sorunu nun Çözümü İçin 2010'u İşaret Etti", *Hürriyet*, 11 Aralık 2009, (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13165820.asp>).

den öteye geçememiştir. Bölge üzerine çalışan akademisyenlerden Thomas De Wall,⁶ Güney Kafkasya'yı ve ilişkiler ağını "büyük satranç tahtası"na benzetmenin uygun olmadığı, ortaya çıkan resmi, bir taşın yerinden oynatılması durumunda tüm taşların yerinden oynayacağı domino kulesine benzetmenin daha doğru bir yaklaşım olacağını ifade etmektedir. Bu betimleme jeopolitik gelişmeler ışığında kısmen doğru olsa da, bölge ülkeleri çatışmaların "anahtarının" ve/veya çözümün "kilit" aktörünün kim olduğu sorusuna odaklanmıştır ve kilit konumunda olan aktörler ise ulusal çıkarlarında şaşmaksızın statükoyu desteklemektedirler. Bu nedenle, bölge ülkelerinin yalnız bu "satranç oyunu"nda ulusal çıkarlarına zarar veren öğeleri caydırmak stratejisi izledikleri varsayılabilir. Dağlık Karabağ sorununun çözümünde "kilit" konumunda Rusya'nın olduğuna inanan bölge politikacıları ve Eylül 2008'de Rusya Cumhurbaşkanı Medvedev'in "Rusya'nın ayrıcalıklı bölgesi"⁷ ilan ettiği Kafkasya'da Türkiye-Ermenistan ilişkilerine Rusya'nın verdiği destek, Moskova'ya stratejik hamleleri için iyi bir fırsat sunmuştur.⁸ Rusya'nın protokoller sürecine destek vermesi, Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkilerinde güvensizlik ortamının oluşmasına ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinde Dağlık Karabağ sorununun çözüm sürecinde Ermenistan'ın daha radikal bir tavır tutunarak çözümsüzlüğün devamını sağlamasına sebep olmuştur. Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığının bizatihi kendisi, Ermenistan tarafından öncelikli bir tehdit olarak algılandığından, Türkiye ile açılım süreci, olası başarısızlık durumunda dahi, Ankara-Bakü hattında yarattığı güven bunalımı nedeniyle Ermenistan ulusal güvenlik önceliklerine yarar sağlayabilecek nitelikte olmuştur.

ABD'de Obama'nın başkan seçilmeden önce Ermenilere verdiği söz (Türkiye ve Azerbaycan'ın kuşatmasının sona erdirilmesine çalışarak Ermenistan'ın güvenliğini geliştirmek⁹) gereğince, ABD'nin Kafkasya politikasının Ermeni "romantizmine" terk edilişi, Türkiye-Ermenistan normalleşme sürecinde Dağlık Karabağ sorununun çözümünü etkilemekle kalmamış, Washington'un Kafkasya'daki yeteneklerini ve hareket serbestisini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Bu durum nihayetinde Moskova'ya "ayrıcalıklı bölgesinde" aktif olma imkânı tanımıştır. Yıl boyunca, sorunun çözümü için yeni bir "yol haritası"nın gerekliliğini belirten uluslararası uzmanların¹⁰ aksine, çatışan taraflar Yenilenmiş Madrid İlke-

⁶ Thomas De Wall, "Call Off the Great Game", *Foreign Policy Magazine*, 13 Eylül 2010, (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/09/13/call_off_the_great_game).

⁷ Charles Clover, "Regions of 'Privileged Interest'", *Financial Times*, 1 Eylül 2008, (http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=7076&Itemid=73&lang=ka).

⁸ Azerbaycan ve Ermenistan basınında Dağlık Karabağ sorusunda hangi aktörün "kilit" konumunda olduğu konusu yıl boyunca tartışılmıştır. Genelde, "kilit" ülke olarak ABD veya Rusya görülmüştür. Bu "arayışları" yansıtan yazılardan bazıları şu şekildedir: Levon Ter-Petrosyan, "Key to Karabakh Settlement in Moscow's Hands", *News.az*, 19 Haziran 2010, (<http://www.news.az/articles/19351>); "Russia Key Player on Karabakh - US Analyst", *News.az*, 18 Şubat 2010, (<http://www.news.az/articles/9402>); "Key to Resolution of the Karabakh Conflict is in Washington, not in Moscow", *News.az*, 10 Kasım 2010, (<http://www.news.az/articles/armenia/26281>); "Key to Karabakh and Armenian-Turkish Relations in Russia's Hands, ANC Leader States", *News.am*, 17 Temmuz 2010, (<http://news.am/eng/news/25241.html>)

⁹ edat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, (Ankara: USAK Yayınları, Kasım 2008), s. 496.

¹⁰ Belirtilen husus üzerinde 22 Ekim tarihinde Bakü'de gerçekleşen Uluslararası İlişkiler uzmanlarının katılımıyla gerçekleşen sempozyumda Londra merkezli LINKS kurumunun başkanı Denis Sammut, "yol haritası"nın gerekliliği görüşünü savunmuştur.

leri'ni "yol haritası" olarak görmüşlerdir. Ne var ki, Erivan'ın taktiksel anlayışı uyarınca, Dağlık Karabağ'ın statüsünün erken belirlenmesi konusunda direktmesi ve aynı zamanda görüşmeleri yokuşa sürme stratejisi, sorunun çözüm yollarını tıkamıştır. Ermenistan tarafından işgal edilmiş yedi bölgede işgalin sona erdirilmesini ve sonrasında Dağlık Karabağ'ın statüsünün ele alınmasını öngören Yenilenmiş Madrid İlkeleri gereğini yerine getirmeyen Ermenistan, yıl boyunca anılan ilkeleri hem kabul ettiğini iddia etmiş, hem de bunun aksi yönde adımlar atmıştır. Bu girdiler, 2010 yılının kritik, uluslararası baskıların yoğun olduğu ve savaş ihtimalinin güçlendiği bir süreçte seyrine vesile olmuştur

1. Kritik Dönem (Ocak-Nisan 2010)

Azerbaycan dış politikası açısından 2010 senesinin başları Dağlık Karabağ konusunda "kritik bir başlangıç" olmuştur. Bu dönemin "kritik" olmasının bir sebebi Türkiye-Ermenistan protokollerinin onaylanması sürecinin devam etmesi olmuşsa, bir başka sebebi de ABD ile ilişkilerde yaşanan olumsuz gelişmelerdir. ABD, Dağlık Karabağ sorununun çözümü ile uğraşan AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanı olarak, Bakü'ye 2009 Eylülünden itibaren büyükelçi atamamış ve sorununun Türkiye-Ermenistan protokollerinden muaf tutulması yönünde bir tavır koymuştur. ABD bu tavrı nedeniyle eleştirilmiştir. Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan normalleşmesi sürecinde *sine qua non (olmazsa olmaz)* olarak gördüğü Dağlık Karabağ konusunda "Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarının görmezden gelindiğini düşünürse gerilimler de kaçınılmaz olacaktır" mesajını bizzat Cumhurbaşkanı düzeyinde belirtmiştir.¹¹ 2010'un ilk ayları benzer şekilde Türkiye için de kritik olmuştur. Türkiye, bir taraftan Ermenistan ile normalleşme sürecinin 24 Nisan öncesinde tarafları tatmin edecek bir sonuca bağlanmasını isterken ve bu sebeple Dağlık Karabağ sorunun çözümünde Rusya'nın aracılığını desteklerken, diğer taraftan Azerbaycan ile ilişkilerinde bir kınılma yaşamaması için çaba göstermiştir. Bir bakıma, sorunun çözüm umutlarının Rusya coğrafyasına taşınmasına aracı olan Türkiye, Rusya ile attığı ekonomik adımların başarıya ulaşmasının, birçok siyasi sorunun çözümünü tetikleyeceğini hesaplamıştır.¹² Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 12 Ocak tarihinde Moskova ziyareti, akabinde Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un 13-14 Ocak tarihlerinde Erivan'da Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ve Ermenistan Dışişleri Bakanı Eduard Nalbandian'la görüşmesi her iki tarafta da olumlu bir hava estirmiştir. Fakat Ermenistan Anayasa Mahkemesi, 12 Ocak 2010 tarihinde, 10 Ekim 2009 tarihinde imzalanan Türkiye-Ermenistan Protokollerinin yürürlüğe girmesini sözde soykırımın tanınması şartına bağlamıştır. Bu durum Türk diplomasisi tarafından kınanırken¹³, Erivan bunu Ankara'ya karşı bir baskı unsuru olarak kullanmayı ve bundan doğacak fırsatlardan yararlanmayı hedeflenmiştir. Öte yandan Ankara ise, Soçi'de Dağlık Karabağ so-

¹¹ İlham Aliyev "Sabrımızın da Bir Sınırı Var", *Euronews*, 02 Şubat 2010, (<http://tr.euronews.net/2010/02/02/aliyev-sabrimizin-da-bir-siniri-var>).

¹² "Türkiye-Rusya İlişkilerinin Güçlenmesi Yukarı Karabağ'da Çözüme Olumlu Katkı Sağlıyor", *HaberRus*, 12 Ocak 2010, (<http://img.haberrus.com/gu ndem/1704-Turkiye-Rusya-iliskilerinin-guclenmesi-Yukari-Karabagda-cozume-olumlu-katki-sagliyor.html>).

¹³ No: 14, 18 Ocak 2010, Ermenistan Anayasa Mahkemesi'nin Türkiye-Ermenistan Protokollerine İlişkin Gerekçeli Kararı Hk., (http://www.mfa.gov.tr/no_-14_-18-ocak-2010_-ermenistan-anayasa-mahkemesi_nin-turkiye-ermenistan-protokollerine-iliskin-gerekceli-karari-hk_tr.mfa).

rununun çözümünde ilerleme sağlanması durumunda, hem Türkiye'nin Azerbaycan'la ilişkilerini geren protokollerin faydasını kanıtlayabilecek, hem de Ermenistan Anayasa Mahkemesi'nin kararını Erivan'a karşı kullanabilecekti. Ermeni siyaset bilimcileri, Aliyev-Sarkisyan-Medvedev görüşmesinden çıkabilecek olumlu sonucun, Ermenistan ile normalleşme sürecini hızlandıracağını dile getirirken, bir kısım politikacılar da Dağlık Karabağ'a ilişkin anlaşmanın ülkede beklendiği üzere "politik darbeye" sonuçlanamayacağını, Rusya'nın niyetinin "süreci hızlandırmak ve sonuca varmak" olmadığını altını çizmişlerdir.¹⁴ Uluslararası uzmanlardan bazıları, Türkiye-Rusya-Azerbaycan enerji işbirliğinin Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ilerlemeye önyak olabileceğini ve bunun da Azerbaycan'a, enerji sektörünün Rusya himayesine geçmesiyle, "pahalya" mal olacağını iddia etmişlerdir.¹⁵ Genelde, spekülasyonlarla dolu bir paradigma ve yoğun bir diplomasi trafiğinin yaşanmış olması, Soçi Zirvesi'nin önemini artırmıştır.

1.1. Soçi Zirvesi (25 Ocak)

25 Ocak tarihinde Soçi'de gerçekleşen Aliyev-Sarkisyan-Medvedev üçlü zirvesi, genelde olumlu karşılanırken, herhangi bir anlaşma metni veya taslağının ortaya çıkmaması, görüşmeyi bir aşama olarak gören çevreler için soğuk duş etkisi yaratmıştır. Azerbaycan politikacıları Soçi'deki zirvenin 2010 yılında sorunun çözümü yönünde iyi bir başlangıç olduğunu dile getirirken¹⁶, aynı zamanda Ermenistan'ın yapıcı olmayan tutumunu sürdürmesinin barış yolunda en büyük engel olduğunu ifade etmişlerdir. Azerbaycan politikacıları genel olarak, Soçi Zirvesi öncesinde zirveden çok fazla bir beklenti içine girmiş, hatta bazı dış politika uzmanları "Çerçeve Belgesi'nin" müzakere olunacağını iddia etmişti.¹⁷ Anılan görüşte, Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri bakanlarının eşzamanlı görüşmesinde, 2009'dan itibaren Ermenistan tarafının "ne inkâr, ne kabul" ettiği Yinelenebilir Madrid İlkeleri üzerinde müzakereler yürütülmüştür. Görüşmelerde, sözde iyi niyet bildirisi dışında herhangi bir sonuca ulaşamaması, ileriki dönemler için askeri retorik ve uluslararası destek arayışlarının ön planda olacağına bir işaret. Genelde, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ konusunda konumunu sağlamlaştırma öğelerinin artışı, ileriki dönemde diplomatik baskı oluşturmak için aşağıdaki avantajları sağlamıştır:

İlk olarak, Azerbaycan'ın dış politikada, "enerji diplomasisini" uluslararası camiaya karşı bir baskı unsuru olarak kullanmak amacıyla uygun zemin oluşturmuştur. Bu yolla Rusya ile ilişkilerin gelişmesi ve "zaman faktörünün" Ermenistan'ın aleyhine işlemesi, bölgede oluşan konjonktürün Bakü'ye jeostratejik konumunu daha fazla kullanma şansı tanımıştır. Nitekim bu dönemde Washington'la ilişkilerde oluşan gerginlik ve Türkiye ile sorunların gölgesinde

¹⁴ "Currently Armenia has no Domestic Resources for Coup d'état-Home Policy Review for January 25-31, 30 January", *Panarmenian Network*, (<http://www.panarmenian.net/eng/politics/details/44759/>).

¹⁵ Nona Mikhelidze, *The Azerbaijan-Russia-Turkey Energy Triangle and its Impact on the Future of Nagorno-Karabakh*, Istituto Affari Internazionali, Documenti IAI 10 | 18 Eylül 2010, s. 8.

¹⁶ "Azerbaijani Political Analysts Assess Sochi Talks on Nagorno-Karabakh Conflict with Cautious Optimism (POLL)", *Trend News*, 26 Ocak 2010, (<http://en.trend.az/news/karabakh/1626082.html>).

¹⁷ "Soçide Qarabağa Dair "Çerçive Senedi"nin Yeni Variantı Müzakire Olunacaq", 525. *Gazete*, 23 Ocak 2010, (<http://www.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=8496>).

Bakü'nün yürüttüğü diplomasi riskli olarak nitelense de, amaç Batı'ya mesaj vermek olmuştur. 2009'un ortalarından itibaren Azerbaycan'ın dış politikasında risk alma kapasitesinin üst sınırlarını zorlaması şaşkınlıkla karşılanmıştır, ancak Bakü'nün 1990'ların statik parametrelerine indirgenmeyen dış siyaset anlayışı, manevra alanlarını genişletmiş ve elindeki stratejik enerji kartını kullanmasına imkân tanımıştır.

Benzer şekilde, ülke kamuoyu Bakü iktidarına, ülkenin "stratejik araçlarını" açıkça ortaya koymasının yarattığı memnuniyetle destek vermiştir. Buradan yola çıkılarak, Azerbaycan dış politika vizyonunda Moskova ile üst düzey ilişkilerin geliştirilmesi, Karabağ sorununun çözümünde Rusya Federasyonu'nun Ermenistan üzerinde oluşturacağı baskılarla Bakü açısından kabul edilebilir (*face saving*) bir sonuca ulaşılacağı varsayımını güçlendirmiştir.

Bu sürecin olumlu tarafı, Türkiye'nin Ermenistan ile imzalamış olduğu protokollerin TBMM'den geçmesi için Karabağ'da olumlu gelişmelere odaklanmış olması ve bunun diplomasi trafiğinin olağan artışına önemli katkı sağlaması yönünde görülmüştür. Fakat Dağlık Karabağ konusunda herhangi bir gelişme yaşanmaması en çok Türkiye'nin dış politikasına olumsuz etki göstermiştir. Türk dış politikasının "sıfır sorun" politikası ekseninde Güney Kafkasya'da başarı sağlamaması anılan süreçte diğer aktörlerin aynı saygıyı göstermemesinden kaynaklanmıştır. Bizatihi Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun durum analizi bu olguyu destekler niteliktedir: "Diğer aktörler değerlerimize saygı gösterdiği takdirde ilişkilerde sıfır sorun olması mümkündür. Bu bizim için bütün taraflarla iyi ilişkilere sahip olmak için sessiz olacağımız anlamına gelmez."¹⁸ Esasen, sorunları çözmek için "sıfır sorun" politikasının Kafkasya jeopolitiğinin gerçekleri ve müttefiklik ilişkilerinin hassasiyeti gereğince bazı kayıplarının yanı sıra Dağlık Karabağ örneğinde diplomasi işlerliğini güçlendirmesi adına bir takım kazanımları da olmuştur.

1.2. Kritik Dönemin Sonu: Kazanımlar ve Kayıplar Bir Arada

Şubat-Mart aylarında Azerbaycan genellikle, Dağlık Karabağ sorununun çözüm sürecini etkileyen/etkileyebilecek gelişmeleri izlemekle yetinmeyerek Ermenistan'a, ulusal çıkarlarına zıt bir pozisyonunda ortaya çıkması durumunda, sorunun çözümünde askeri yollara başvuracağını sinyalini vermiştir. Azerbaycan bu dönemde dikkatle izlediği ve sert tutumunu sürdürdüğü Türkiye-Ermenistan normalleşme sürecinin olası sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır. Anılan süreçte, Türkiye-İsrail ilişkilerinde gerilimlerin artması, Türkiye'nin Ermeniler ve Rumlar karşısında denge unsuru olarak gördüğü en önemli aktör olan Yahudi Lobisi'nin imkânlarından yararlanmamasına neden olmuştur. Sonuç olarak ABD'deki Ermeni Lobisi Türkiye'ye yönelik sözde soykırım konusunda baskı olanağını artırmıştır. Nitekim ABD Temsilciler Meclisi'nin Dış İlişkiler Komitesi 4 Mart 2010 günü gerçekleşen Ermeni Soykırım Yasa Teklifini 22'ye karşı 23 oyla kabul ederken, bunda Yahudi lobisinin rolü belirleyici olmuştur.¹⁹ Kritik Nisan ayı öncesinde Türkiye

¹⁸ "Mr. 'Zero Problems': Interview by Blake Hounshell", *Foreign Policy Magazine*, Kasım 2010, (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/11/29/mr_zero_problems?page=0,1).

¹⁹ Nathan Guttman, "Jewish Lobby Sits out Vote on Armenian Genocide", *Forward*, 10 March 2010,

zorlu bir süreç yaşarken, Azerbaycan'da bundan etkilenmiş, fakat konjonktürel olarak daha avantajlı bir pozisyonda olmuştur. İsrail-Türkiye ilişkilerinde var olan gerilime karşın 9 Şubat tarihinde İsrail Dışişleri Bakanı Liberman Bakü'de temaslarda bulunmuş ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne tam destek verdiklerini ifade etmişti.²⁰ Öte yandan 4 Mart ABD Temsilciler Meclisi kararı Azerbaycan'ın stratejik hesaplarına da zarar verecek nitelikteydi.²¹ Türkiye ve Azerbaycan'ın aralarındaki stratejik işbirliğini sağlamlaştırması gerekirken, protokollerin iki ülkenin ilişkilerine zarar verdiği yorumları ve uluslararası medyada Bakü'nün rasyonel olarak yürüttüğü İsrail ile ilişkilerin Türkiye karşıtı gösterilmesi çabaları *ironi* olarak değerlendirilebilir. Kritik sürecin sonucunu 22 Nisan tarihinde Ermenistan'ın iktidardaki koalisyon hükümetinde yer alan parti konseyleri parlamentoya ortak açıklama yaparak Türkiye ile Ermenistan arasında imzalanan protokollerin, Ermenistan Meclisinin gündeminden çıkarılması ve onay sürecinin askıya alınması çağrısında bulunmuşlardır. Hemen ardından Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan tarafından sürecin durdurulduğunun ilan edilmesiyle süreç "dondurulmuştur".²² Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesi ve protokollerin onaylanma sürecinde esas müzakere konusu olan Dağlık Karabağ'da, işgalci-aynılıkçılarla yürütülen anket çalışmaları, sürecinin yeniden tesisinin zor olduğu kanaatini güçlendirmektedir. "Populus" Kuruluşu tarafından 22-26 Ekim tarihinde yapılan anket çalışması, Azerbaycan'ın işgal altındaki bölgede yaşayan halkının % 84'ünün Türkiye'nin protokolleri onaylamamasını ve Ermenistan Cumhurbaşkanı'nın Ermeni-Türk ilişkilerini dondurma kararını desteklediğini göstermiştir.²³

Anılan süreçte (Ocak-Nisan) Dağlık Karabağ özelinde bir takım sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öncelikle, sürecin sonucunda, Dağlık Karabağ sorununun çözümü yönünde yürütülen diploması trafiği, bazı taraf ülkeleri için kazanımlar, bazıları içinse kayıplar yaşatmıştır. En önemli husus ise, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde hareketliliğin yaşanması ve diplomatik baskıların arttığı dönem diye nitelendirdiğimiz Mayıs-Temmuz 2010 tarihlerinde uluslararası kuruluşlarının Azerbaycan'a yönelik destek verici tutumları için zemin oluşmuştur. Bazı Türk siyasileri ve dış politika uzmanları, 2009'da Azerbaycan ile Türkiye arasında ilk sorunlar ortaya çıktığında Bakü'yü eleştirerek Rusya eksenine kaydığını iddia etmesine rağmen²⁴ Ankara, iyi niyetli olsa bile sorunun çözümünü Rus coğrafyasına kaydırılmasına aracı olmuştur.

(<http://www.forward.com/articles/126556/>)

²⁰ "İsrail Dışişleri Bakanı Lieberman Bakü'de", *Yeni Şafak*, 9 Şubat 2010, (<http://yenisafak.com.tr/Dunya/?i=240575>)

²¹ "Azerbaijan: US 'Genocide' Vote Hurts Stability", *Reuters*, 5 Mart 2010, (<http://www.reuters.com/article/idUSTRE62432U20100305>).

²² Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Normalleşmesi Süreci hakkındaki televizyonda yayınlanan konuşması 22 Nisan 2010, (<http://www.president.am/events/statements/eng/?id=60>).

²³ "Dağlık Karabağ, Ermeni-Türk İlişkilerinin Normalleşeceğine Pek İnanmıyor", *News.am*, 25 Kasım 2010, (<http://news.am/tur/news/39374.html>).

²⁴ Türk basınında, zaman zaman Azerbaycan'ın Türkiye'ye kızarak Rusya'ya yaklaştığı, Türkiye'nin Azerbaycan ipoteğinde olduğu gibi ifadeler kullanılmıştır. Hatta köşe yazarı Cengiz Çandar, Karabağ'ın Ermeni işgaliyle Azerbaycan'dan kopartılmadığı iddiasında bulunmuştur. Bkz., (<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11661401&yazarid=215>).

Protokoller Zürih'te imzalanmadan önce, sözde soykırım esas alınarak, Dağlık Karabağ sorunu belgelerde mantıklı olarak yer almamıştır. Ancak bu, Ermeni tarafının elini güçlendirmiş, dahası uluslararası alanda haklı göstermiştir. Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan'ın danışmanı olan Gerard Liberdian, anılan durumla ilgili olarak "Ermenistan'ın başarısı belgelerde Dağlık Karabağ ile ilgili olabilecek herhangi bir atfı ortadan kaldırarak 'ikili ilişkiler ve Karabağ çatışması' arasındaki bağlantıyı sona erdirmesidir" ²⁵ ifadesini kullanmıştır. Ermenistan'da liberal çevreler (her ne kadar sınırlı etkileri olsa da), Türkiye'yi, Ermenistan için Avrupa marketlerine açılan bir koridor olarak değerlendirmekte ve Türkiye ile gelişen ilişkilerin ülkenin dünyaya entegrasyonu bakımından kilit öneme sahip olduğunu düşünmekteydiler. Fakat sürecin sonucunda Ermenistan kamuoyunda yıllardan beri oluşan önyargıları ortadan kaldırma olanağını kaybetmişlerdir.²⁶

Azerbaycan aleyhine oluşan konjonktür, bu durumu ulusal çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi açısından bir test niteliği taşımıştır. 6 Haziran 2008'de Bakü'de gerçekleşen büyükelçiler toplantısında Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından açıklanan "hücum diplomasisi"²⁷ (yani önleyici diplomatik adımlarla ulusal çıkarların korunması ve pekiştirilmesi) ile Azerbaycan, başarı sağlamıştır. Zamanı ve stratejik araçları iyi kullanmasını bilen Bakü yönetimi, 24 Nisan tarihinde "sözde soykırım tartışmaları gününde" ilki 2006 yılında Rusya'nın başkenti Moskova'da yapılan Dünya Dini Liderler Zirvesi'nin ikincisini Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de gerçekleştirmiştir. ²⁸Bu çerçevede Ermenistan Katolikosu 2. Garegen'in Bakü'de ağırlanması ve barış çağrısı bildirisinin imzalanması, zaman zaman Dağlık Karabağ çatışmasını "dini" yönden ele alanlara cevap niteliği taşımış ve Bakü'nün iddia edilen aksine "Ermeni düşmanlığını" perçinlemediğini göstermiştir. Ayrıca, Ekim ayında Ermeni Devrimci Federasyonu üyesi Kiro Manoyan'ın Azerbaycan ziyareti Bakü'nün tutumunun devamlılığını göstermiştir.

2. Uluslararası Baskı ve Dengelerin Değişim Dönemi (Mayıs-Temmuz 2010)

Dağlık Karabağ sorununun çözümü açısından "kritik" dönemde, bazı yönleriyle olumsuz nitelendirilen öğeler, diplomasi trafiğinin hızlanmasına ve uluslararası kamuoyunun daha fazla meseleye müdahalesine sebep olmuştur. Bu sürecin özelliği, sorunun çözümü için uluslararası alanda çatışma taraflarına yönelik diplomatik baskıların artması ile Avrupa Parlamentosu'nun 20 Mayıs tarihinde kabul ettiği karar örneğindeki gibi Ermenistan'ın işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesinin istenmesidir. Uluslararası alanda Azerbaycan adına yaşanan olumlu

²⁵ Interview with Gerard Libardian, *AGOS Gazetesi*, 1 Mart 2010, (http://www.agos.com.tr/eng/index.php?module=news&news_id=1450&cat_id=1).

²⁶ Ermenistanlı siyaset bilimci Dr. Stepan Grigoryan'la Yapılan Söyleşi, 2 Aralık 2010, Bakü, Azerbaycan.

²⁷ "Hücum Diplomasisi", ülkenin genel dış politikasının bir yönünün ifade etmektedir. Dış politikada elde ettiği kaynaklar, konumu ve stratejik önemini korumak ve pekiştirmek için kullanılmasıdır. Ülkenin dış politikası, "Balans" ve "Çok Vektörlü Diplomasi" terimleriyle ifade edilmektedir.

²⁸ "Karabağ İçin Dini Liderler Devrede", NTVMSNBC, 26 Nisan 2010, (<http://www.ntvmsnbc.com/id/25086948/>).

gelişmeler, (i) Ermenistan ve ayrılıkçı Karabağ rejiminin daha militarist beyanlarda bulunmasına, (ii) ayrılıkçıların hukuka aykırı bir şekilde 23 Mayıs tarihinde gerçekleştirdikleri seçimlerin bekledikleri ilgiyi görmemesine ve (iii) Ermeni siyasetçilerin, Ermenistan'ın dış politik aktivitesinin sorgulanmasına vesile olmuştur.

Genel olarak ifade edilirse, yaşanan uluslararası baskılar ve çatışmalar, tarafların militarist içerikli açıklamalarının artışına sebep olmuştur. Öte yandan ABD'nin Hillary Clinton başkanlığında bölgeye ziyareti, tarafların nihai anlaşma yolunda mesafe kat edebilecekleri imajını doğurmuştur. Bununla birlikte, Recep Tayyip Erdoğan'ın 17 Mayıs tarihindeki Bakü ziyareti, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki sorunların geride kaldığını teyit etmiş ve Rusya-Türkiye-ABD ve AB'nin aynı anda, tarafların nihai anlaşmaya varmaları yönündeki diplomatik aktivitelere hız kazandırmıştır. Bu durum çıkarları farklı olan bu aktörlerin kısa süreliğine de olsa ortak hareketine olanak sağlamıştır. Ermenistan, bu süreçte sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nde yapılan "parlamento" seçimleri ve Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova kararını gerekçe göstererek siyasi manipülasyonlarda bulunmuştur. Erivan'ın 2007'de Ermenistan'ın inkâr ettiği "Kosova Emsali"ne²⁹ odaklanmasının ana sebebi, uluslararası alandaki gelişmelerin Ermenistan'da paranoya yaşatmasında saklıdır. Bu noktada Dağlık Karabağ sorununun çözümünü yönünde bu dönem için etkileri olan olay/gelişmelere bakmak yerinde olacaktır.

2.1. Avrupa Parlamentosu'nun 2216 Sayılı Kararı ve 23 Mayıs 2010'da Yapılan Aynlıkçılardan "Parlamento Seçimleri"

2.1.1. AP'nin 2216 Sayılı Kararı

20 Mayıs 2010'da Avrupa Parlamentosu (AP) Genel Kurulu'nda kabul edilen 2216 No'lu "Avrupa Birliğinin Güney Kafkasya Stratejisine İhtiyaç" başlıklı belgede bölgedeki dondurulmuş çatışmalara, öncelikli olarak ise Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yer verilmiştir.³⁰ Belgede Avrupa Parlamentosu'nun Dağlık Karabağ müzakere sürecinden duyduğu memnuniyet vurgulanmış ve Ermenistan ile Azerbaycan Cumhurbaşkanları arasında Moskova Deklarasyonu'nun ruhuna uygun olarak 2009 yılında gerçekleşen altı görüşmenin, müzakere süreci için olumlu birer örnek teşkil ettiğinin altı çizilmiştir. Bugüne kadar Avrupa Birliği tarafında Dağlık Karabağ sorununa ilişkin kabul edilen iletişim belgeleri ve kararları arasında, ilk defa olarak Ermeni silahlı güçlerinin işgal ettikleri bölgeden geri çekilmesi şartı koşulmuştur. Belgede, Karabağ'dan zorla kovulmuş insanlara (göçkün) yönelik insani yardımın önemine dikkat çekilmiş, AB tarafından çatışan taraflara çatışmayı sonlandırma çağrısı yapılmıştır.

AP'nin kararı Ermenistan'da diplomatik başarısızlık olarak değerlendirilmiştir. 23 Mayıs tarihinde Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçıların hukuka aykırı seçimleri ön-

²⁹ Konuya ilişkin bkz., "H. E. Vardan Oskanian Speech at the 62nd Session of the UN General Assembly", *MFA Armenia Database*, Ekim 2007.

³⁰ "European Parliament Resolution of 20 May 2010 on the Need for an EU Strategy for the South Caucasus (2009/2216(INI)", (<http://www.europarl.europa.eu/side s/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0193+0+DOC+XML+V0//EN>).

cesinde alınan saygın bir kuruluşun kararı, Ermenilerin strateji hamlelerini bozguna uğratmıştır. Anılan karar sonrasında, Ermeni basınında dış politika uzmanlarının görüşleri AB'nin tutumunu eleştirmekten yana olmuştur.³¹ AB'nin Doğu İşbirliği ve Komşuluk Politikası programlarının Dağlık Karabağ ayrılıkçıları için avantaj olmasından memnuniyet duyarken, ortaya çıkan son durum Ermeni yetkililerin görüşünde "U" dönüşüne neden olmuştur. Bu dönüşün ana sebebi Türkiye-Ermenistan protokollerinden elde ettikleri kazanımların, yani uluslararası kamuoyunun desteğinin ters tepmesi olmuştur. Avrupa Birliği yetkilileri, AP'nin kararı ile Dağlık Karabağ sorununun çözümü yönünde insani yardım konularında -göçkünler meselesi başta olmak üzere- Bakü'ye destek verirken, bazı konularda hükümetin desteğini kazanmak ve kamuoyunda AB'ye yönelik olumlu bir imaj yaratmayı hedeflemiştir.³²

Gelecekte, AB 2003'ten itibaren faaliyette bulunan Güney Kafkasya Özel Temsilciliğinin tüm yetkilerini bölge ülkelerinde bulunan temsilciliklerine aktarmayı planlamaktadır.³³ Böylece bu ülkelerde bulunan AB temsilcilikleri, kurum adına konuşma şansına sahip tek yetkili olabilecektir. Bunu dikkate aldığımızda, AP kararı Azerbaycan özelinde, AB için stratejik bir öneme sahiptir. Diğer taraftan, AP kararının yaptırım gücü olmasa da, Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçıların sözde "parlamento" seçimleri öncesinde bir karara bağlanmasının soruna doğrudan, süreçsel etkisi bulunmuştur. Bahsedilen karar sonrasında, AB'den sorunun çözümünde arabulucu rolünü benimsemesi istense de, AB, Minsk Grubu'nun eşbaşkanlarından Fransa'nın Birliği gerekli konularda bilgilendirdiğini ileri sürerek cevap vermiştir.

2.1.2. 23 Mayıs 2010 "Parlamento Seçimleri"

23 Mayıs tarihinde Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçıların parlamento seçimleri, uluslararası hukuka aykırı bir durum ve işgali meşrulaştırma çabalarının bir parçası olarak görülmüştür. Aynı zamanda uluslararası hukuk kurallarının, BM Güvenlik Konseyi kararlarının ve AGİT ilkelerinin açık ihlâli olarak da kabul edilmiştir. Uluslararası kamuoyunda, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün tanındığını ifade edilerek, sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni taraf (muhatap) ve uluslararası süje (aktör) olarak tanınmadığı yinelenmiştir.³⁴ Azerbaycan yönetimi, sözde seçimlerden önce, hukuka aykırı olarak seçimlere katılacak olan uluslararası gözlemci ve bazı ülkelerin resmi yetkililerini "istenmeyen şahıs" ilan edeceğini duyurmuştur. Nitekim Bakü'nün bu adımı atacağı ilk başta şüphe ile karşılanmışsa da, sonuçta sözde seçimlere katılanlar, Azerbaycan'da "istenmeyen şahıs"

³¹ "Evropa v svoem ampula, Armeniya toje", *Yerkramas*, 22 Mayıs 2010, (<http://www.yerkramas.org/2010/05/23/evropa-v-svoem-amplua-armeniya-tozhe/>).

³² Avrupa Birliği'nin Azerbaycan'daki Temsilciliğinin Üst Düzey Diplomatı İle Yapılan Mülakat, 10 Haziran 2010, Bakü, Azerbaycan.

³³ Vladimir Socor, "Ashton's Office Proposes Abolishing EU's Special Representatives for Moldova and South Caucasus", *Eurasia Daily Monitor*, 5 Haziran 2010, (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36458&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=f7ab727d83).

³⁴ "French Foreign Ministry Condemns "Elections" in Nagorno-Karabakh", *Today.az*, 26 Mayıs 2010, (<http://www.today.az/news/politics/68666.html>)

ilan edilmişlerdir.³⁵ Ayrıca, sözde seçimlere katılan Rusya Devlet Duması'nın milletvekillerine karşı da aynı tutumun sergilenmesi Bakü'nün kararlılığının bir göstergesi olmuştur. Sözde seçimlerin sonuçları ayrılıkçıların % 70 oranında aynı kadroyla "parlamento"da devamını sağlarken, sözde seçimlerin demokrasi adına gerçekleştiği beyanları Ermenistan yönetimi tarafından aşırı tepkiye yol açmıştır. Dağlık Karabağ sorununun çözümü bağlamında değerlendirilecek olursa, ayrılıkçıların gerçekleştirdiği seçimlerin prosedürel (Minsk Grubu oluştururken çatışma tarafları olarak Azerbaycan ve Ermenistan bahsedilmekte³⁶) ve hukuksal (uluslararası ve Azerbaycan Anayasası'na aykırı) açılardan sorunun çözümüne katkı sağladığı düşünülemez.

2.2. Azerbaycan Askeri Doktrininin Kabulü (8 Haziran 2010)

Azerbaycan Hükümeti yetkililerinin "Azerbaycan ordusunun güçlü oluşu", "işgal edilmiş toprakları kurtarabilme kabiliyetinin bulunması", Azerbaycan tarafının "sabrının sonsuz olmadığı" ve sonuçta "Azerbaycan'ın uzayan görüşmelerden rahatsızlık duyduğu ve haklı taleplerini silah zoruyla alabileceği" söylemlerinin arttığı bir dönemde 8 Haziran 2010'da Askeri Doktrinin kabulü³⁷ bölgesel ve uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır. Daha da önemlisi, bölgedeki hareketlilik sonucunda yaşanan (ABD'nin Afganistan'a yönelik askeri mühimmat ve stratejik hamlelerinde Azerbaycan'ın hava sahasını kullanması, İran'a yönelik olası askeri müdahale ihtimalinin artması gibi) gelişmeler, Azerbaycan'ın askeri doktrini üzerinden mevcut bölgesel gelişmeleri spekülasyon bakışıyla yorumlayanların sayısında artışa sebebiyet vermiştir. Doktrinde, uluslararası sorunların uluslararası hukuka aykırı yollarla çözümünün desteklenmediği, uluslararası hukukun Azerbaycan'a tanıdığı haklar çerçevesinde askeri güce başvuruyla Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi rayonun Ermeni işgalinden kurtarılması öngörülmüş; bu husus belgede altı çizilerek defalarca tekrarlanmıştır. Doktrinde, öne çıkan diğer bir husus ise "Dağlık Karabağ sorununun askeri yollarla çözümü" ibaresidir. Bakü'deki üst düzey hükümet yetkilileri, son dönemlerde giderek artan oranda, gerekli olduğu takdirde Karabağ ve çevresinin savaştan işgalden kurtarılacağını ifade etmişlerdi. Bu durum Ermenistan tarafından politik bir manevra olarak kabul edilse de, Askeri Doktrin'in kabulü Azerbaycan'ın blöf yapmadığını göstermiştir. Azerbaycan, Askeri Doktrin ile Dağlık Karabağ sorunda, uluslararası hukukun ona tanıdığı egemen hak olan askeri güç kullanımını yoluyla toprak bütünlüğünü sağlayacağını bir kez daha teyit etmiştir.³⁸

³⁵ "Dağlık Karabağdaki "Seçkileri" Müşahide Eden Ecnebler Azerbaycana Buraxılmayacaq", 525.Gazete, 27 Mayıs 2010, (<http://www.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=17095>).

³⁶ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Helsinki toplantısının Mart 1992 kararına göre, "Seçilmiş ve diğer ilgili tarafların temsilcileri olarak Dağlık Karabağ [Barış] Konferansı'na davet edilecek bağımsız gözlemciler Karabağ sorununa doğrudan Azerbaycan ve Ermenistanı içeren bir devletlerarası çatışma olduğunu kabul ediyor ve buna göre, "seçilmiş taraflar" olarak Azerbaycan ve Ermenistan'ı kabul ediyor."

³⁷ Azerbaycan'ın Askeri Doktrininin tam metni için bkz., *Azerbaycan Respublikasının Herbi Doktrinası*, Azerbaycan Respublikasının Milli Meclisi, 08 Haziran 2010, (<http://meclis.gov.az/?a=z/aw/183#comment>).

³⁸ Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Elhan Nuriyev'in Chatham House konuşması için bkz., Elhan Nuriyev, "The Geopolitics of Azerbaijan", *REP Roundtable Summary*, 28 Nisan 2010, (http://www.chathamhouse.org.uk/files/16706_280410nuriyev.pdf).

Doktrinin kabulü sonrasında kamuoyunda tartışılan husus, Rusya'nın muhtemel bir savaş halinde meseleye ne ölçüde müdahil olacağı ve diğer taraftan, sorunun çözüm yolunda askeri retorik kullanılması, Rusya'nın Karabağ konusundaki tutum ve davranışlarında bir değişime yol açmasında etkili olup olmayacağı soruları üzerinden yürütülmüştür. Azerbaycan'ın stratejisi, Rusya'nın muhtemel bir savaşın patlak vermesine engel olarak, Erivan'ı Karabağ konusunda somut adımlar atmaya zorlaması yönünde olmuştur. Bu sebeple Azerbaycan, "üçlü format"ta görüşmelere olumlu yaklaşmıştır.

2.3. St. Petersburg Zirvesi (18 Haziran 2010)

Azerbaycan ve Ermenistan liderlerinin St. Petersburg görüşmesi Rusya'nın inisiyatifinde, Uluslararası Ekonomik Forumu'na katılmak için gelen liderlerin bir araya gelmesiyle 18 Haziran tarihinde gerçekleşmiştir. Taraflar arasında nihai anlaşma yolunda önemli aşama sayılan "Yenilenmiş Madrid İlkeleri" konusunda taraflar arasında mutabakata varılamamıştır. Gerçi, Azerbaycan tarafı bu belgeyi kabul ettiğini daha önce belirtmiş, Ermeni tarafı belgeye ilişkin "ne kabul, ne de inkâr etme" politikasını yürütmüştür. St. Petersburg görüşmesi, sorunun çözümü adına hiç bir olumlu gelişmeye tanıklık etmemiştir. Dahası, görüşme sonrasında Ermenistan basınında "halkların kendi kaderini tayini" ilkesinin Bakü tarafında kabul edilmediği için görüşmelerde herhangi bir ilerleme sağlanmadığı fikri ön plana çıkarılmıştır. Fakat 2 Kasım 2008'de Moskova'da Ermenistan ile imzalanan Moskova deklarasyonunda adı geçen "halkların kendi kaderini tayini" ilkesinin bir ülkenin ulusal egemenliği ile zıt cephelerde yer almaması, alternatif prensipler olarak bahsinin geçmemesi belirtilmiştir. "Self determinasyon" ve "toprak bütünlüğü" üzerine Ermenistan tarafından uluslararası alanda suni müzakere ortamının yaratılması, Erivan'ın barış yolunda ilerlemeden uzak olduğu algısını yaratmıştır.

St. Petersburg görüşmesinin başarısızlıkla sonuçlanması sorunun çözümünde savaş olasılığını artırmıştır. Anılan zirveden sonra sınır hattında taraflar arasında çatışmaların sürmesi Ermenistan tarafının büyük kayıplar vermesine yol açmıştır. Her iki taraftan açıklanan resmi rakamlar haricinde, Ermenistan'ın açıkladığı rakamlarda Ermeni tarafının büyük kayıplar verdiğinin lanse edilmesi alışık olmayan taktiksel bir mantığa dayanmıştır. Bu söylemler, Bakü'nün Ermenistan'a zarar verdiği retorik kullanılarak uluslararası alanda Azerbaycan'ın pozisyonunu zayıflatma maksadını taşımaktadır. Gerçi, bunun "alışıldık" ve her zaman yapılan bir taktiksel-diplomatik mücadele olduğu varsayılsa da, Ermenistan'ın uluslararası basına pasifist görünme eğiliminde olması, hem Moskova'dan istediği desteği almayışından, hem de ülke kamuoyunda hükümete karşı itiraz seslerinin artması ile uluslararası kamuoyunda diplomatik başarısızlığı telafi etme düşüncesinden kaynaklanmıştır. Erivan yönetimi Moskova'ya olan tepkilerini dış politika uzmanları ve siyaset bilimcilerinin kamuoyu açıklamaları vasıtasıyla "iletmiştir". Bu sebeple, Erivan'da bazı kesimler, Bakü'nün Moskova'nın tahriki ve desteği ile çatışmaları artırdığını öne sürerek Rusya'yı suçlamıştır.³⁹ Moskova tarafından me-

³⁹ Bkz., " Ekspert: Rossiya dala "dobro" Azerbaydjanu na provikaciyu", *News.am*, 24 Haziran 2010, (<http://news.am/rus/news/23262.html>).

sele ile ilgili açıklanan uzman görüşlerinde, bölgeye acilen "barış misyonunun" gönderilmesinin şart olduğu fikri yer almaktadır. Rus askeri uzman, Pavel Felhenkauer "Karabağ'da Rus barış misyonunun konuşlandırılması düşüncesinin yeni olmadığını ve bunun ilk defa 1994'de Rusya'nın eski Savunma Bakanı Pavel Kraçev tarafından öne sürüldüğünü belirtmiştir.⁴⁰ Hâlbuki süreç açısından bu konunun gündemde kendine yer bulamayacağı ve stratejik niteliğinin olmadığı açıktır. Rusya, sorunun çözümsüzlüğünün devam ettiği süreçte bölgeye barış veya benzeri askeri nitelikli bir misyonun gönderilmesine pek sıcak bakmamaktadır. Nitekim Rusya'nın varlığı ve barış görüşmelerindeki ağırlığı, kendi çıkarlarına zıt düşmeden devam etmektedir. Herhangi bir askeri yapının konuşlandırılması uluslararası tepki çekeceği için Rusya'nın pozisyonuna zarar verir niteliktedir.

2.4. Hillary Clinton'un Bölge Ziyareti (4-6 Temmuz 2010)

Haziran ayında nitekim Dağlık Karabağ sorununun tarafları arasında çatışmaların şiddete dönüşmesi, ABD yönetiminin bağımsızlıktan bu yana Gürcistan haricinde diğer iki ülkeye ilk defa ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton şahsında ziyaret gerçekleştirmesiyle eşzamanlı olmuştur. 2008'den itibaren Obama yönetiminin bölgeye yönelik yaklaşımının belirlenmesinde etkili olan iki temel unsurda yapısal faktörler ve bölgede aktörler arası ilişkiler- ABD'nin geri çekilmesi şeklinde yorumlanmıştır. Dahası Rusya-ABD işbirliğinin, Washington'un Rusya'nın "arka bahçesinden" uzaklaştığı kanaati oluşturduğu bir dönemde Clinton'un ziyareti bu retorikte değişim sinyali vermiştir. Bu bağlamda, Obama yönetiminin Kafkasya yaklaşımını belirleyen temel dinamikler, ABD ve bölge aktörleri arasındaki ilişkiler ve bölgedeki aktörler arası ilişkilerin seyirinde bir değişimin yaşanabileceği faktörü, ABD'nin bölgeye "geri dönüşü" umudunu doğurmuştur.⁴¹

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un, Güney Kafkasya bölgesine ziyaretinden önce yaşananlar, bu ziyaretin anlaşılmasına ışık tutacak nitelikte olmuştur. Haziran ayının sonunda ABD Başkanı Obama, G-20 toplantıları ve silesiyle gittiği Kanada'nın Toronto şehrinde Sarkozy ve Medvedev'le yaptığı ortak açıklamada Dağlık Karabağ konusuna önemli bir yer ayırmıştır. Bu çerçevede bölgedeki barış ve istikrarın temini açısından sorunun taşıdığı risklerin altını çizerek, Ermenistan ve Azerbaycan'ı bir an önce Minsk süreci çerçevesinde bir uzlaşma zemini oluşturmaya davet etmiştir.⁴²

Benzer şekilde, ABD Dışişleri Bakanlığı Avrasya enerji meselelerinden sorumlu büyükelçi Richard Moningsstar'ın Azerbaycan ziyareti ve ziyaret sırasında enerji alanında işbirliğinden gurur duyduğunu belirtmesi, bu ziyaret sonrasında ABD Savunma Bakanı Robert Gates'in Bakü'ye yaptığı ziyarette Afganistan ve güvenlik

⁴⁰ "Ekspert: Rossiya xoçet razmestit mirotvoreç v Karabax", *News.am*, 24 Haziran 2010, (<http://www.rosbalt.ru/2010/06/24/748039.html>).

⁴¹ Zaur Shiriyeve & Inessa Baban, "US's South Caucasus Strategy and Azerbaijan", *Türkîsh Policy Quarterly*, Cilt: 9, Sayı: 2, Eylül 2010, s. 101.

⁴² "Obama, Medvedev, Sarkozy Want Karabakh Basic Principles", *Eurasia Review*, 29 Haziran 2010, (<http://www.eurasiareview.com/world-news/world/4056-obama-medvedev-sarkozy-want-karabakh-basic-principles>).

konularının ele alınması, Hillary Clinton'un ziyareti için "ön hazırlık" olarak değerlendirilmiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un Azerbaycan ve Ermenistan ziyaretlerinde en önemli amaçlarından birisi Azerbaycan'ı barış masasında tutmak ve askerî müdahaleyi önlemek ise, diğer amacı da bölgesel barışın sağlanmasına ivme kazandırmak, dolayısıyla Türkiye'nin bölgedeki girişimlerini desteklemek olmuştur. 4 Temmuz tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'la yaptığı görüşmede, "Dağlık Karabağ meselesi bizim için büyük bir sorun ve bölge için büyük bir tehdittir. En kısa sürede bir çözüm bulmak istiyoruz" şeklindeki beyanıyla Washington'a önemli bir mesaj iletmıştır.⁴³ Her ne kadar, Azerbaycan'ın silahlı çözüme başvurmama konusundaki tavrına bizzat ABD Dışişleri Bakanının açıklamalarında yer verilmiş olsa da, 8 Haziran tarihinde kabul edilen Askerî Doktrin Azerbaycan'ın kapsamlı savaş hazırlıklarına girişmesine ve bu konu üzerinden dış baskıları bertaraf etmesine imkân tanımıştır. İleriki dönemde ABD-Azerbaycan ilişkilerinde enerji güvenliği ile Afganistan ve İran meselelerinin temel müzakere konuları olacağı belirginleşmiştir. Azerbaycan, Clinton'un ziyaretini iki temelde değerlendirmiştir.

İlk olarak, Azerbaycan, Rusya'nın muhtemel bir savaşın patlak vermesine engel olmak amacıyla Erivan'ı Karabağ konusunda somut adımlar atmaya zorlaması için eşzamanlı bir şekilde ABD'nin baskılarının da önem arz ettiğini düşünmüştür. Bu rasyonel bakış, yani ABD-Rusya ortak baskısı, Dağlık Karabağ görüşmelerine canlılık kazandırabilir ve siyasi mutabakatın sağlanmasına katkı sağlayabilirdi.

Diğer taraftan, Türkiye'nin Dağlık Karabağ ihtilafına ilişkin müzakereleri yönetmekle sorumlu AGİT sponsorluğundaki Minsk Grubu'na eş başkan olarak dâhil edilmesi, öncelikle ABD çıkarları ile uyumludur. İkinci olarak, bölgede nüfuzu giderek artan bir oyuncunun sürece aktif katılımıyla cansız bir yapıya hareketlilik katacaktır. Süreç ustaca yönetilirse, Moskova Ankara'nın Minsk Grubu'na eş başkan olarak dâhil edilmesine karşı çıkmayabilirdi. Öte yandan dördüncü eş başkanın varlığı, Moskova'nın hâkim olmaya çalıştığı uluslararası müzakerelerin canlandırılmasına katkıda bulunabilecekti.

Ermenistan kamuoyunda, genel itibarıyla Clinton'un ziyaretinin çatışma tarafları arasında olası bir savaşın patlak vermesini önleme amacı taşıdığı argümanı ağır basmıştır. Dahası, Clinton'un Cumhurbaşkanı Sarkisyan ve Dışişleri Bakanı Edward Nalbandyan ile görüşmelerinde Ermeni-Türk ilişkileri ve Karabağ sorunu tartışılmıştır. Gerek Azerbaycan uzmanları, gerekse de Ermeni siyaset bilimcileri Clinton'un ziyaretini, Amerikan varlığının gösterilmesi olarak değerlendirse de, Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik sağlayacağı katkı beklentisi düşük olmuştur. Bu dönemde, çatışma tarafları arasında en önemli diplomatik görüşme 16-17 Temmuz tarihlerinde Astana'da gerçekleşen "AGİT Dışişleri Bakanları Gayri Resmi Toplantısı" olmuş ve Kırgızistan olayları ve AGİT'in Zirve toplantısı hazırlıkları meseleleri ile meşgul bir gündemde, Dağlık Karabağ konusunda sonuca

⁴³ "İlham Aliyev Received US State Secretary Hillary Clinton", 4 July 2010, <http://www.president.az/articles/348?locale=en>

yönelik bir gelişme yaşanmamıştır. Genel olarak, bu dönemin diploması trafiği ve oluşan zemin,

Ermenistan açısından, Moskova'ya müttefiklik ilişkilerini daha sıkılaştırma mesajı vermesine,

Rusya açısından Karabağ bölgesine "barış misyonu" adı altında uluslararası hukuki gerekçesi olacak barış misyonu yerleştirme fikrinin telaffuzuna,

Azerbaycan açısından Ermenistan'a askeri kapasitesinin işgal altındaki bölgeleri almaya yeteceğini ispat etmesine,

ABD açısından Rusya ile geliştirilen strateji işbirliğine zarar vermeden bölgede varlığını yeniden hissettirmeye,

Türkiye açısından Azerbaycan ile askeri işbirliği başta olmak üzere stratejik öncelik alanlarını geliştirme olanağı vermiş, gelecekte Nahçıvan'a askeri üs yerleştirebileceği mesajının basın tarafından algılanmasına imkân tanımıştır.

Belirtmekte yarar var ki, yukarıda özetlenen (Karabağ sorunun ilgili tarafları açısından oluşan) olanaklar dışında zararlar da olmuştur. Ağustos ayında Rusya-Ermenistan askeri mukavele süresinin uzatılması yukarıda anılan stratejik taktiklerin bir ürünü olmuşsa da, aynı zamanda Kırgızistan'da yaşanan olaylarda Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün (KGAÖ) varlık gösterememesini kamufletme çabalarını doğurmuştur. Nitekim 20 Ağustos Rusya-Ermenistan mukavelesi, Erivan'da KGAÖ'nün gayri-resmi toplantısı çerçevesinde imzalanmıştır.

Benzer şekilde, "kritik dönemde" oluşan öğeler, yıllardan beri stratejik müttefikliğe sahip Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin, yeni safhada resmi şekilde "stratejik" yanının ilanına olanak tanımıştır. Haziran'dan itibaren yaşanan çatışmalar ve daha öncesinde Azerbaycan'ın kabul ettiği Askeri Doktrin'de "üs kullanma" hakkının Azerbaycan'ın temel hakkı olduğunun ilanı Türkiye açısından askeri alanda işbirliği fırsatları doğurmuştur.

Bu dönemde uluslararası baskıların ve savaş olgusunun hız kazanmasında etkin olan öğeler şu şekilde sıralanabilir:

Türkiye-Ermenistan normalleşme sürecinin başarıya ulaşmaması ve ABD yönetiminin protokoller sürecinde Azerbaycan'la ilişkileri geren tutumundan vazgeçmesi, Afganistan ve İran konularında Azerbaycan yönetimi ile ilişkilerinin gelişimine imkan tanımıştır. Özellikle ABD'li uzmanlar, ABD'nin Güney Kafkasya bölgesinde varlık gösterememesine işaret ederek, Washington'un zaman-zaman olumsuz tavırları nedeniyle Azerbaycan'ı kaybetme riskiyle karşı karşıya olduğu görüşünü seslendirmiştir.⁴⁴ Ariel Cohen ve Vladimir Socor gibi Amerikan dış politika uzmanları, Obama yönetiminin Azerbaycan'a yönelik "çifte standart" esaslı tutumunu eleştirerek, bölge politikasında ulusal çıkarlar çerçevesinde realist yaklaşımların öncelik kazanmasının önemine vurgu yapmışlardır. Anılan dönemde, Avrupa basınında benzer sorular farklı perspektifte olsa da, Türkiye

⁴⁴ Vladimir Socor, "Is the United States Losing Azerbaijan?", *Eurasia Daily Monitor*, 22 Nisan 2010, (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36295).

adına da yaşanmıştır. Türkiye'nin dış politika ekseninde kayma yaşaması üzerinden yürütülen tartışmaların aksine, ABD'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında kayma yaşanması tartışmaları ikili karakterde olmuş ve bu tartışmalar ABD'nin Kafkasya politikasında keskin dönüşümünün sebepleri üzerinden yürütülmüştür.

Avrupa Parlamentosu tarafından 20 Mayıs tarihinde kabul edilen belge (2216 sayılı) bir bakıma Avrupa Birliği'nin bölgenin güvenlik sorunlarına müdahil olma çağrısı olmuştur. Belgenin önemli hususlarından biri Karabağ'daki durumu bir Ermeni işgali olarak görmesi, işgal altındaki Azerbaycan topraklarından Ermeni güçlerinin çekilmesini ve göç edenlerinin dönmesine izin vermesini öngörmesidir. Dağlık Karabağ sorununu çözmekle yetkili olan Minsk Grubu eşbaşkanlarının alışıldık beyanlar vermeleri (17 Temmuz Almatı, Kazakistan), Minsk sürecinin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Azerbaycan, genel olarak, AGİT Astana Zirvesine odaklanan bir strateji gereği, Minsk sürecini yıpratmaya sebep olacak adımlar atmaktan kendini alıkoymuştur.

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde gelişmeler yaşanmış, Başbakan Erdoğan'ın Bakü ziyareti sonrasında iki ülke ilişkilerinde muhtelif alanlarda işbirliğinin artışı Ermenistan tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin İran'ın nükleer programı bağlamında Batı ile arabuluculuk faaliyetlerinde bulunması, Gürcistan'la ilgili destek mesajları Ermenistan tarafında rahatsızlığı arttıran gelişmelerin başında gelmiştir. Bu durum, Ermeni politikacıların, Türkiye'nin Nahcivan'a askeri üs kurma girişimi olarak "öngörülerde" bulunmasına⁴⁵ ve Türkiye karşıtı beyanlarda artışlara sebep olmuştur. Gerçi, 16 Ağustos 2010'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Bakü ziyareti sırasında Türkiye-Azerbaycan arasında stratejik işbirliğine dair anlaşmanın imzalanması sonrasında, Rasim Musabekov gibi Azerbaycanlı siyaset bilimciler, Türkiye'nin Nahcivan'da askeri üs kullanması ve Gence'de çevik askeri güç konuşlandırma konularını işleme koymasının jeopolitik bir zorunluluk olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁶ Öte yandan, Erivan tarafından resmi düzeyde "1915 Olaylarının 100. Yılı" etkinliğinin tüm hızıyla uygulamaya koyuluşu, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde olası, ani olumlu gelişmeleri dahi rafa kaldırmıştır.

23 Temmuz tarihinde Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Kosova'nın bağımsızlığının meşru olduğunu ilan etmesi, Ermenistan cephesinde spekülâtif yaklaşımları arttırmıştır. Ermenistan, Azerbaycan'ın artan baskıları karşısında köşeye sıkışmaktan kurtulmak adına Kosova konusunun tekrar tartışmaya açılmıştır. Aslında, Sırbistan'ın başvurusu üzerine, UAD'nin Kosova hakkında vereceği kararın halkların kendi kaderini tayin hakkını destekleyeceğini düşünen Ermenistan da, sonucun Karabağ konusuna etkilerinin olmayacağını bilmekteydi. UAD'ın Kosova'nın bağımsızlık ilanını halkların kendi kaderini tayin hakkına değil, geçici statüsünün çözümlenmemesine dayandırması ve daha önce Ermenistan'ın en üst düzey bürokratlarının Kosova-Karabağ arasında bağlantının olmadığını ilan

⁴⁵ "Rossiya ne protiv ekspansii Turcii v Naxicevan?", *Regnum*, 19 Mayıs 2010, (<http://www.regnum.ru/news/1285403.html>).

⁴⁶ Rasim Musabekov, "Turçiya doljna razmestit svoi voennie bazi v Naxiçevan", *Regnum*, 17 Ağustos 2010, (<http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/polit/1315811.html#ixzz0wsxvvhQ9>)

etmesi⁴⁷, bahsedilen tartışmaların manipülasyon temelli olduğunun bir göstergesidir. Bu durum, daha sonraki süreçte Ermenistan muhalefet partilerine, Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığının Ermenistan tarafından tanınması çağrılarını yapması yönünde bir zemin oluşturmuştur.

3. Savaş Olasılığının Arttığı Dönem: Kısır İkilem (Ağustos Sonrası)

Temmuz ayından itibaren, Azerbaycan'ın Ermenistan ile Dağlık Karabağ'a ilişkin imzalanan ve belirsiz bir süre için çatışmayı durdurmayı (dondurmayı) öngören 1994'deki Bişkek Ateşkes Anlaşması'na göre belirlenmiş ve dönemsel olarak AGİT misyonu tarafından denetlenen "sınırdaki" taraflar arasında silahlı çatışmalar had safhaya çıkmıştır. Azerbaycan mevcut durumun devamının ulusal çıkarlarına zarar verdiği görüşüne dayanarak, barış adına diploması çerçevesinde soruna çözüm aramış, ancak sonuç alınamaması hayal kırıklığı doğurmuştur. Öte yandan ülkenin ekonomik alanda gelişimi ve siyasi istikrarın sağlanması kamuoyunda güç kullanımı yoluyla çözüm beklentisini artırmış, bu beklenti de hükümet üzerinde baskı doğurmuştur.

Azerbaycan'ın askeri kapasitesini geliştirmek adına Rusya ile S-300 (SA-20 Favorit) füze savunma sistemi satın alacağı yönünde Rus basınında yer alan haberler ve bunun Rusya tarafından yalanlanmaması Ermenistan'ı tedirgin etmiştir. Rus basını, Azerbaycan'ın 2010 yılındaki askeri bütçesinin % 15'ine denk gelen (300 milyon ABD doları) bir harcamayla alacağı füze savunma sisteminin, Bakü civarındaki enerji terminalerini koruma amacı güttüğünü ve İran'a olası bir Batı müdahalesinde Bakü'ye yönelik misillemeleri caydırma amacı taşıdığını belirtmiştir. Rusya'nın askeri uzmanı, General Yuri Netkaçev, "ABD veya İsrail İran'a saldırırsa İran da Körfez ve Hazar bölgesindeki enerji nakil hatlarına saldıracak. Bundan dolayı Bakü Rusya'dan S-300 füze sistemini almak istiyor" iddiasında bulunmuştur.⁴⁸ Bu gibi iddialar, Ermenistan'da Rusya'nın stratejik müttefikliğini sorgulanmasına yol açan kamuoyu tepkisini giderme amacı gütmüştür. Ermenistan kamuoyundaki rahatsızlığı tetikleyen başlıca sebep, "C-300 sistemlerine sahip Azerbaycan daha az zarar görebilir ve bu kendine güvenen Azerbaycan'ı daha saldırgan tutuma sevk edebilir" endişesi olmuştur. Rusya-Ermenistan askeri işbirliğinin yeniden formüle edilmesi, kamuoyunda farklı yorumlara yol açmıştır.⁴⁹ Esasen, bu süreçte Rusya, bir taraftan Azerbaycan'a silah sağlayarak, di-

⁴⁷ Ermeni Ulusal Kongresi (EUK) kontrolörü Levon Zurabyan'ın Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosovo Bağımsızlığının tanınması hakkında kararını "Biz bu belgeyi araştırıp Karabağ için önemli olan maddeleri kullanmalıyız" şeklinde yorumlaması, konuya ilişkin Ermenistan basınında yer alan tartışmaların amaçlarını açıklayacak niteliktedir. Bkz., "L. Zurabyan: Kosovo Bağımsızlığı Belgesinin gerekçeleri Karabağ için de geçerli", *Ermeni Haber Ajansı*, 23 Temmuz 2010, (<http://www.ermenihaber.am/siyaset/l-zurabyan-kosovo-bagimsizligi-belgesinin-gerekceleri-karabag-icin-de-gecirli/>).

⁴⁸ Vladimir Muhin, "Noviy Geopolitiçeskiy "Favorit"-Moskva vistraivaet Yujnom Kavkaze model vazimootnoşeniy", *Nezavisimaya Gazetesi*, 2 Ağustos 2010, (http://www.ng.ru/cis/2010-08-02/1_favorit.html)

⁴⁹ Ermenistan kamuoyunda, Ermenistan'da Gümrü askeri üssündeki yetkilerin yalnız Ruslarda olduğu, Erivan'ın "kukla" rolünü oynadığı görüşü sıklıkla seslendirilmiştir. Bkz., "Voennyi Balans mejdu Armenii i Azerbaydjan davno narusen", *News.am*, 11 Ağustos 2010, (<http://news.am/rus/news/27521.html>).

ğer taraftan da Ermenistan'la ortak savunma sistemlerini pekiştirerek (özellikle savunma şemsiyesi altında Ermenistan'a daha büyük savunma mekanizmaları teklif etmiştir), mevcut konjonktürde kazançlı taraf olmuştur.

Aslında, Moskova'nın son iki yılda yürüttüğü politika onu stratejik hedeflerine ulaştırmıştır. Stratejisinin özü, Moskova'nın enerji zenginliklerine sahip bu stratejik bölgede sert ve klasik politik-askeri güç projeksiyonu yürütmesindedir. Amerikalı uzman Ariel Cohen durum u "Obama'nın reset butonu bozuldu"⁵⁰ şeklinde yorumlamıştır. Durumu kritikleyen, ABD'nin müttefikleri ile ilişkilerinde stratejik işbirliğinin gelişimine katkı sağlayacak adımlardan kaçınması ve aynı stratejik çerçevede hareket etmekten uzak kalmasıdır.⁵¹ Bu bakımdan, Moskova'nın Ermenistan'la yaptığı askeri anlaşmanın süresini uzatması bölgenin jeopolitik durumuna ve Dağlık Karabağ sorununun çözümüne önemli bir stratejik boyut katmıştır. Rusya-Ermenistan ilişkilerindeki adımlara karşılık, Eylül ayında Azerbaycan ile Türkiye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kuruluşu Anlaşması'nın imzalanması, bölgede Azerbaycan-Ermenistan arasında müttefiklerini sağlamlaştırma ve askeri balansı sağlama girişimi olarak nitelendirilmiştir.

3.1 Çatışmaların Şiddetlenme Sürecinde Askeri-Stratejik Hamleler

Dağlık Karabağ sorununun çözüm sürecinde, Rusya çatışan tarafların Moskova'ya askeri bağımlıklarını arttırmaya yönelik adımlar atmış, böylece sorunun diplomatik ve askeri boyutlarını kendi himayesine alma girişiminde bulunmuştur. Medvedev'in Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün (KGAÖ) Erivan'daki gayri-resmi toplantısı için Ermenistan'a ziyareti sırasında, "Rusya-Ermenistan Gümrü'deki Askeri Üssü Kullanım Sözleşmesi"ni 2044 yılına kadar uzatan anlaşma imzalanmış, böylece Ermenistan kamuoyunda oluşmuş soru işaretlerini gidermek amaçlı bir hamle yapmıştır. Rusya ile imzalanan anlaşmada önemli bir nokta da, Ermenistan Cumhuriyeti sathındaki Rus askeri üssünün, Rusya Federasyonu'nun menfaatlerine hizmet etme fonksiyonu dışında Ermenistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleriyle beraber ortaklaşa olarak güvenliği temin edeceği" hususudur. Anılan anlaşmanın "49 yıllığına yürürlükte olup, taraflardan herhangi biri sözleşmenin bitimine 6 aydan daha az olmamak üzere yazılı olarak sözleşmeyi sona erdirmeye ilişkin düşüncesini bildirmedığı müddetçe 5 yıllık dönemlerle otomatik olarak uzatılacağı" hükmü gereğince⁵² 2044 yılına kadar Moskova'nın askeri varlığını sürdüreceği tescillenmiştir. Ermenistan'daki muhalif kesimler, bu anlaşma ile Ermenistan yönetiminin dış politikadaki bağımsızlığının yok olduğu ve Dağlık Karabağ sorununun da artık stratejik açıdan Moskova'nın güdümüne girdiği görüşünü savunmuşlardır. Dahası, söz konusu anlaşma ile, Ermenistan'ın Türkiye/Avrupa ile Rusya arasındaki seçiminde Moskova'nın kazandığı yorumu mümkün hale gelmiştir. Bununla birlikte, Ermenistan'daki Rus üssü Moskova'ya

⁵⁰ Ariel Cohen, "Russia Bears down", *Washington Times*, 20 Ağustos 2010,

(<http://www.washingtontimes.com/news/2010/aug/19/russia-bears-down/>)

⁵¹ Güvenlik Forumu'nda Jamestown Foundation'un kıdemli uzmanı Vladimir Socor'un konuşması, 2 Aralık 2010, Bakü, Azerbaycan.

⁵² "Protokol o prodlenii srokov prebivaniya 102-y rossyskoy voennoy bazi v Armenii podpisan", *Novostnik*, 25 Ağustos 2010, (<http://novostnik.ru/armenia/11703-protokol-o-prodlenii-srokov-prebivaniya-102-j.html>).

sağlam bir dayanak ve güç projeksiyonu için cazip bir potansiyel platform sunmuştur. Ancak Ermeni-Rus savunma anlaşmasının Ermenistan'a askeri açıdan net bir avantaj sunduğu görüşü tartışmaya açıktır. Ermenistan'ın "güvenliğini sağlamak" için anlaşmanın basın aracılığıyla reklam edilmesine ve gelecekte "modern uyumlu silah ve özel askeri donanım" sağlamayı vaat etmesine rağmen, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov açıkça mukavelenin "gerçek veya fonksiyonel değişim" yaratmayacağını beyan etmiştir. Diğer yandan, Rusya'nın Ermenistan'da askeri anlamda "kalıcı olması", daha önceleri Türk ve yabancı basında dile getirilen Türkiye-Ermenistan normalleşmesinin Ermenistan'ı "Rus angajmanından" çıkaracağı görüşünün geçersizliğine yeni bir argüman eklemiştir.

Bu anlaşma sonrasında, Azerbaycan-Ermenistan askeri birlikleri arasında çatışmalarda artış gözlenmiş, Erivan çatışmalarda oldukça fazla kayıp vermiştir. Bu kayıplar sonrasında, Erivan'ın Ermenistan tarafından şehit edilmiş Azerbaycan askerlerinin naaşlarını geri vermemesi, tansiyonu artırmakla kalmamış, çatışmaların çoğalmasına da sebebiyet vermiştir. Rusya Cumhurbaşkanı Medvedev, 2-3 Eylül tarihlerinde Bakü'ye yaptığı resmi ziyaretinde, Rusya'nın Gümrü'deki askeri üssünün ve bu üsde kalış suretinin uzatılmasının Azerbaycan için hiçbir tehlikesi olmadığı mesajını vermiştir. Moskova bu tutumuyla her iki taraf arasında ince çizgiyi koruma yaklaşımını göstermeye çalışmaktadır. Buna rağmen, Azerbaycan'ın müttefiklik ilişkilerini ve askeri retorikini kullanma kapasitesini arttıran gelişme, Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi çerçevesinde 15 Eylül tarihinde Azerbaycan-Türkiye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Kuruluşu Anlaşması imzalanmasıyla gerçekleşmiştir.⁵³ Çatışmaların arttığı ve Rusya-Ermenistan askeri üs anlaşmasının Erivan'a psikolojik üstünlük kazandırdığı bir zeminde, Türkiye-Azerbaycan anlaşmasının imzalanması, Bakü'nün elini rahatlatmış ve Karabağ sorununun çözüm sürecinde Bakü'nün askeri-diplomatik manevra alanını genişletmiştir. Aynı zamanda bu anlaşmanın stratejik değeri, Rusya-Ermenistan anlaşmasına karşıt olarak indirgenemeyecek kadar stratejik ve ileriye dönük kazanımlar barındırmasında yatmaktadır.

3.2. Astrahan Görüşü ve AGİT Astana Zirvesi: Minsk Grubu'nun Faaliyetsizliği

Karabağ sorununun çatışma tarafları olan Azerbaycan ve Ermenistan'ın müttefikleri üzerinden konularını sağlamlaştırma girişimleri dışında, uluslararası alanda da sorunun çözüm çabaları hızlanmıştır. Azerbaycan BM Genel Kurulu 64. Oturum Dönemi gündemine "**Azerbaycan'ın** İşgal Edilmiş Alanlarında Durum" başlıklı tasarıyı dâhil etmiş, ancak sorunun barışçıl çözümü adına daha sonra tasarını Minsk Grubu'nun işgal altındaki bölgeleri ziyaret etmesi ve durum tespiti yapılması karşılığında geri çekmiştir. Nitekim, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanları Igor Popov (RF), Bernard Fassier (Fransa) ve Robert Bradtke'nin (ABD) 6-9 Eylül tarihlerinde Bakü, Hankendi ve Erivan'ı ziyaret ederek ortak bir açıklamada bulunmaları 2001 yılından bu yana ilk defa gerçekleşen bir olaydır. Ancak, Minsk Grubu taraflar arasında sınır hattındaki çatışmaların artışına engel olamamış, öte

⁵³ "Konsey Bu Kardeşliği Taçlandıracak", *Anadolu Ajansı*, 16 Eylül 2010, (<http://www.aa.com.tr/tr/azerbaycanla-isbirligi-anlasmasi-imzalandi.html>).

yandan ABD Dışişleri bakan yardımcısı Tina S. Kaidanow'un bölge ziyareti mevcut gerilimi düşürmeye kısmen yardımcı olmuştur. Ayrıca, ABD Başkanı Barack Obama ile Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in BM Genel Kurulu toplantıları için buldukları New York'ta 25 Eylül'de bir araya gelmeleri ilişkilerde yaşanan sorunların çözümünde önemli bir adım niteliğindedir. Bu durum üst düzey Amerikalı bürokratlarının bölge ziyaretlerinin olumlu sonucu olarak değerlendirilebilir.

ABD-Azerbaycan ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişmeler sonrasında Ermenistan, Bakü'ye misilleme olarak ayrılıkçıları tanıyacağı yönünde gözdağı vermiştir. Bu talep iktidara yakın muhalefet partileri tarafından iletilmesi muhalefetin strateji değiştirdiğinin de bir göstergesidir. Önceleri iktidar partisinin hem iç, hem de dış politik pozisyonlarını zayıflatmaya çalışan muhalefet, gelişen olaylar karşısında iktidarla danışıklı bir dövüş içine girmiştir. Nitekim, Rusya-Ermenistan arasında askeri üssün kullanım süresinin 2044 yılına kadar uzatılmasına ilişkin anlaşmanın imzalanması öncesinde Ermenistan muhalefeti, Dağlık Karabağ sorununun çözüm sürecinin Azerbaycan'ın lehine geliştiği iddiasıyla iktidara yıpratmaya çalışmıştır. Yeni dönemdeyse muhalefetin stratejisi değişmiş ve atılacak adımlarla ülkenin dış politika gündeminde etkili olmak düşüncesi öne çıkmıştır. Miras Partisi'nin 7 Ekim tarihinde sözde "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'nin" tanınması tasarsını Ermenistan Parlamentosu'nun gündemine taşıması, Azerbaycan'ın dış politika çabalarını izole etmek ve böylece ülkenin dış politikasında etkili olmak maksadı taşımıştır. Muhalefetin bu yöndeki taleplerinin amacı, "Dağlık Karabağ'daki ayrılıkçıları barış görüşmelerine katmak" ve "Azerbaycan ve AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarına" baskı yapmaktır. Erivan, resmi olarak bu dönemde "tanınmanın" mantık dışı olduğunu belirtse de, 1-2 Aralık AGİT Astana Zirvesi'nde Azerbaycan'ın güç kullanması halinde ayrılıkçıları tanıyacağı tehdidinde bulunmuştur.

3.2.1. Astrahan Görüşü (27 Ekim, 2010)

27 Ekim tarihinde, Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in arabuluculuğuyla Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev ile Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan arasında Astrahan'da/Heşterhan gerçekleştirilen görüşmenin sonucu olarak ortak bildiri yayınlanmış ve karşılıklı güven artırıcı çabaların ilk adımı olarak da askeri esirlerin ve ölmüş askerlerin iadesine karar verilmişti. Fakat üçlü zirvenin hemen akabinde yaşanan gelişmeler zirvenin sonuçlarına gölge düşürecek nitelikte olmuştur. Astrahan Bildirisi'nden sadece birkaç gün sonra Ermenistan Ordusu işgal altında tuttuğu Azerbaycan topraklarında askeri tatbikatlar gerçekleştirmeye başlamış ve tatbikatın son gününde Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan ve Savunma Bakanı Seyran Ohanyan da tatbikat bölgesinde bulunarak yaptığı açıklamada, "tatbikatın yer ve nitelik bakımından birilerine mesaj" niteliği taşıdığını ve savaş yeniden başladığı takdirde "sorunu tamamen çözeceklerini" ifade etmesi, Erivan'ın statükocu pozisyonunu yeniden ortaya koymuştur.

Astrahan bildirisi, sorunun çözüm sürecinde önemli bir aşama olarak görülmüştür. Fakat salt bu ortak bildiriden yola çıkarak çözüme ulaşıldığına ilişkin büyük beklentiler ortaya koyulması kamuoyunun yanılgısı olmuştur. Öte yandan,

Rusya'nın Astrahan Bildirisi sürecindeki rolü ile bölgedeki nüfuzunu artırdığı ileri sürülebilirse de, Azerbaycan'ın yürüttüğü diploması sayesinde 19-20 Kasım'da Lizbon'da yapılan NATO Zirvesi'nin deklarasyonunda Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne onay verilmesi⁵⁴ Batının bölgede insiyatifi Rusya'ya bırakmama arzusunun bir göstergesidir. Ayrıca bu durum Azerbaycan'ın Batı'yı çok ihmal ettiğine yönelik eleştirilerin de cevabı niteliğindedir.⁵⁵

3.2.2. AGİT Astana Zirvesi (1-2 Aralık 2010)

27 Ekim 2010'da, Astrahan'da gerçekleştirilen üçlü zirve sonrasında yapılan resmi açıklamalarda Karabağ sorunu ilişkin bir sonraki aşamanın AGİT Astana Zirvesi olacağı vurgulanmaktaydı. Azerbaycan yetkilileri, Medvedev'in aktif katılımıyla gerçekleşecek olan AGİT'in Astana Zirvesi'ne kadar Ermenistan'ın yapıcı bir tutum sergilemeye zorlanabileceği görüşündeydiler. Bu yönde Azerbaycan, Ermenistan'ın AGİT zirvesine kadar belli adımlar atması gerektiğini açıkça beyan etmiştir.⁵⁶ Öte yandan Ermenistan üst düzey yetkilileri de konuya ilişkin olarak yaptıkları açıklamalarda, Ermenistan'ın konumunda taviz vermeyeceğini ve Karabağ'ın statüsü belirlenmeden hiçbir şekilde "yol haritası" çizmeyeceklerini belirttiler. 25-26 Kasım'da AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarının bölgeyi ziyaret ederek, Ermenistan ve Azerbaycan devlet başkanlarıyla buluşması Dağlık Karabağ sorununun çözümü için "momentum" olarak görülmüştür. 1999 AGİT İstanbul Zirvesi'nden bu yana on bir yıl sonra yapılan ilk AGİT Zirvesi bu "momentum"un yakalanacağı umutlarını yeşertmiştir. Zirve öncesinde çeşitli uluslararası kuruluş ve devletlerin temsilcileri, Dağlık Karabağ sorununun bölgenin en önemli sorunlarının başında geldiğini belirterek, "sorunun çözümü konusunda bir mucize beklenmemesi gerektiğini, ancak bir diyalog zemininin yakalanabileceğini" ifade etmişlerdir.

AGİT Astana zirvesinde Rus devlet başkanı Medvedev, Fransa Başbakanı Fransua Fiyon, ABD Dışişleri bakanı Hillary Clinton, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ortak açıklama yaparak, Dağlık Karabağ sorununun çözülmesi için daha ciddi girişimler yapmanın zamanının geldiğini bildirmişlerdir. Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanı, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde uluslararası hukuk normlarını kabul ettiklerini ve Ermenistan, Azerbaycan ve Rusya Federasyonu devlet başkanlarının 2 Kasım 2008'de imzaladıkları Moskova deklarasyonu ve 27 Ekim 2010 Astrahan deklarasyonunu önemstediklerini ifade etmişlerdir. İki cumhurbaşkanı, uluslararası hukuki normların ve ilkelerin, BM Tüzüğü'nün, Helsinki Nihai Senedi'nin, 10 Temmuz 2009 L'Aquila ve 26 Haziran 2010 Moskova beyanatlarının sorunun çözümünde temel alınmaları gerektiğinin altını çizerek, ihtilafın çözülmesi konusunda hazır olduklarını göstermiştir.

⁵⁴ "NATO Lisbon Summit Declaration Backs Territorial Integrity of Azerbaijan", *Today.az*, 23 Kasım 2010, (<http://www.today.az/news/politics/77001.html>).

⁵⁵ Araz Aslanlı, "Karabağ Sorunu-3", *I News*, 6 Kasım 2010, (<http://www.inews.com.tr/yazarlar/20101106124051300.html>).

⁵⁶ Novruz Memmedov, "Ermenistan ATET Astana Sammitine Qeder Müeyyen Addımlar Atmalıdır", *Trend Haber Ajansı*, 29 Ekim 2010, (<http://az.trend.az/news/karabakh/1774215.html>).

Öte yandan, Zirvenin sonuç bildirisine Ermeni Ordusu'nun Dağlık Karabağ ve Azerbaycan'daki yedi rayondan çıkarılması, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve Rus Ordusu'nun Abhazya ve Güney Osetya'dan çıkarılması konularında herhangi bir maddenin eklenmemesi⁵⁷, bölgedeki çatışmalarla ilgili AGİT Zirvesinin sonuçsuz kaldığı ve ileriye dönük bir beklentinin olmaması gerektiğini göstermiştir. Bu durum Bakü'nün anılan zirve sonrasında sorunun barış yoluyla çözümüne yönelik beklentilerini daha da azaltmıştır. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan'ın, Azerbaycan'ın askeri güç kullanması durumunda "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"ni tanıyacıklarını ve statüsünün güçlendirilmesi için çaba harcayacaklarını tehditkar bir şekilde ifade etmesi, ileriki dönemde çatışma taraflarının bir araya gelerek sorunun çözümü için çaba gösterme imkânlarını kısıtlamaktadır. Astana Zirvesi'nin sonucunda AGİT'in çabalarının başarısızlığı Bakü yönetimini güç unsurlarına daha fazla rağbet göstermeye itecektir. Karabağ konusundaki çözümsüzlük Azerbaycan kamuoyunda savaştan başka seçenek kalmadığına, Erivan'ın uzlaşmaz tutumundan en çok kayıp görenin Ermeni halkı olacağına yönelik düşünceleri beslemektedir.⁵⁸

Sonuç ve Öneriler

2010 yılı, Güney Kafkasya bölgesinde diplomasi trafiğinin yoğun olan ve bölge ülkeleri ile küresel güçlerin politikalarının sorgulandığı bir dönem olarak karakterize edilebilir. Bu diplomasi trafiğini geçmiş yıllardan ayıran en önemli özellik, Dağlık Karabağ sorununun "kilitlendiği" bir dönemde, Rusya'nın sorunun çözümünde "anahtar" aktör olarak Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanları ile "üçlü görüşmeleri" teşvik etmesidir. ABD tarihsel olarak bölge devletlerinin Batı'ya entegrasyonunu savunması ve sorunların çözümünde Moskova'yı dengeleyen aktör olmasına rağmen, Obama yönetiminin Kafkasya politikasını Ermeni "romantizmine" terk etmesi, bölge devletlerinin Batı'ya entegrasyonunu sekteye uğratmıştır. 2004'ten itibaren Azerbaycan-Ermenistan arasında Prag'da başlatılan ve "Prag Formatı" olarak adlandırılan süreçte, iki ülke Cumhurbaşkanları ve Dışişleri bakanlarının görüşmeleri zaman zaman olumlu gelişmeler ortaya çıkarmışsa da, Minsk Grubu'nun eş başkanlarından yalnız Rusya'nın 2010 yılında insiyatif üstlenmesi, ciddi hayal kırıklığı doğurmuştur. Bu sebeple, Medvedev'in AGİT Zirvesi'nde yaptığı konuşmada, AGİT'in potansiyelini tüketmeye başladığını ve modernizasyona ihtiyaç duyduğunu belirtmesi yukarıda bahsedilen konuyu destekleyecek niteliktedir. Rusya'nın bu denli aktif olmasının altında, Ermenistan üzerindeki kontrolünü devam ettirmek ve Azerbaycan ile yakalamış olduğu momentumu daha da geliştirmek hedefi yatmaktadır. Türkiye-Ermenistan normalleşme sürecinin de gösterdiği üzere, Kafkaslar gibi çok boyutlu denklemlerin bulunduğu bir coğrafyada taktiksel zemindeki kurgulamalar çok farklı stratejik sonuçlara yol açabilmektedir. Dengeleyici bir güç olmadığı sürece statükonun devamı sağlanmakta, bu durum da taraflar açısından diplomatik çözüm konusunda ümitlerin tükenmesine yol açmaktadır. Tüm olumsuz-

⁵⁷ "Astana Declaration Adopted at OSCE Summit Charts Way Forward", OSCE Press Release, 2 Aralık 2010, (http://summit2010.osce.org/en/press_release/node/491).

⁵⁸ Elnur Aslanov, "Prolongation of Karabakh Conflict Complicating its Solution", News.az, 2 Aralık 2010, (<http://news.az/articles/politics/27584>).

luklara rağmen, bölgedeki sorunların çözümü için yeni arabulucuya/formata, diğer bir deyişle müzakere sürecini canlandırarak, taraflara adil davranacak bir aktöre ihtiyaç duyulmaktadır.

Çatışma taraflarından, Azerbaycan'ın, bölgedeki "statüko" ortamını kendi lehine değiştirme olanağı daha fazladır. Bu anlamda en önemli faktör, Azerbaycan için fazlasıyla yeterli olan doğal zenginlikler ve ekonomik istikrarın Bakü'nün kendine olan güveninde oynadığı roldür. Ayrıca bu doğal kaynaklar Azerbaycan'ın jeopolitik önemiyle bütünleşikçe Azerbaycan'a önemli avantajlar sağlamaktadır. Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun çözümü yolunda diplomatik çabalara üstünlük vermişse de, üst düzey hükümet yetkililerinin gerekli olduğu takdirde savaşarak Karabağ ve çevresinin işgalden kurtarılacağını ifade etmeleri, Ermenistan tarafından politik manevra olarak kabul edilmiştir. Fakat bu konuda 8 Haziran tarihinde Askeri Doktrin'in kabulü Azerbaycan'ın blöf yapmadığını göstermiştir. Askeri Doktrin, Azerbaycan'ın sorunu uluslararası hukukun ona tanıdığı egemen hakkı olan askeri güç kullanımı yoluyla toprak bütünlüğünü sağlama yaklaşımına imkân tanımaktadır. Genelde, yıl boyunca statükonun değişimi için diplomatik çabalar Bakü tarafından desteklense de, sürecin gidişatı "statükonun değil, kavramların değiştiğini" göstermiştir.

Ermenistan, sorunun çözümünü kilitleyen aktör olmasına karşın, Azerbaycan'ın olası askeri müdahalesinin önünü Batı medyasında oluşturulacak "Barışsever Ermenistan" imajı girişimiyle engellemeye çalışmıştır. Bu girişim Azerbaycan'ın en önemli "kozu" olan işgal altındaki toprakların askeri müdahale ile çözüm şansını zayıflatacak ve Ermenistan'ın yapıcı olmayan mevcut "ne barış-ne savaş" statükosunun devamına olanak sağlayacaktır. Ermenistan barışçıl bir çözüm arayışında olduğunu iddia etse de, "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti" gibi, uluslararası hukukun tanımadığı, Azerbaycan topraklarının işgali sonrasında ortaya çıkan ve uluslararası alanda tanımayan bir yapıyı kabul ettirme çabası vazgeçmemektedir. Erivan "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"ni "tanıma" şantajıyla Bakü'ye göz dağı vermektedir. İleriki dönemler, Erivan'ın statükoyu sürdüreceğine işaret etse de, jeopolitik değişimler- İran üzerine olası bir Batı müdahalesi- ülkenin bu pozisyonunu ani değişime itebilir.

Yukarıda belirtilenler göz önüne alındığında, Dağlık Karabağ sorununun çözümü yolunda ortaya çıkan bir dizi fırsat ve güçlük söz konusudur:

Gelecekte, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin seyrine, uluslararası aktörlerin isteksiz ve güvenilmez olarak algılanan davranış biçimlerine bağlı olarak, Azerbaycan kamuoyunda Ermenistan işgali altında tutulan toprakların geri alınması için sert güce başvurulması yönünde bir baskının artması kuvvetle olasıdır. Erivan tehdit algılamasını muhatabının görelisi olarak güçlenmesine odaklı geliştirmektedir, bu nedenle Bakü'nün ekonomik gücüne dayanarak hızla silahlanması Ermenistan'ı daha da radikalleşmeye itebilir.

Azerbaycan'ın "statükonun" devamına rağbet göstermeyeceği ve iç kamuoyunda rahatsızlığın artması nedeniyle hükümetin jeopolitik gelişmeleri de dikkate alarak askeri müdahalede bulunma isteği yaratacağı açıktır. Dağlık Karabağ'daki hem Ermeni, hem de Azerbaycanlı vatandaşlarının güvenliğini her koşulda koru-

yacağını dile getiren Bakü, Ermenistan tarafından atılacak olumlu adımlara karşılık verecek olumlu yaklaşıma ve dış politik anlayışa sahiptir. Bu gibi gelişmelerin yaşanması için uluslararası kamuoyunun Erivan'a yönelik baskıda bulunmasına ve özellikle de Minsk Grubu'nun formatında bir değişime ihtiyaç vardır. Aksi takdirde, çözümsüzlüğün devamı ve bunun sonucunda çıkacak bir savaş en fazla Avrupa'nın güvenliğine/güvenirliliğine etki edecektir.

KAYNAKÇA

- Aliyev, İlham, "Sabrımızın da Bir Sınırı Var", *Euronews*, 02 Şubat 2010, (<http://tr.euronews.net/2010/02/02/aliyev-sabrimizin-da-bir-siniri-var>).
- Aslanlı, Araz, "Karabağ Sorunu-3", *1 News*, 6 Kasım 2010, (<http://www.1news.com.tr/yazarlar/20101106124051300.html>)
- Aslanov, Elnur, "Prolongation of Karabakh Conflict Complicating its Solution", *News.az*, 2 Aralık 2010, (<http://news.az/articles/politics/27584>).
- Azerbaycan Respublikasının Herbi Doktrinası*, Azerbaycan Respublikasının Milli Meclisi, 08 Haziran 2010; (<http://meclis.ov.az/?az/law/183#comment>).
- Clover, Charles, "Regions of 'Privileged Interest'", *Financial Times*, 1 Eylül 2008, (http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=7076&Itemid=73&lang=ka).
- Cohen, Ariel, "Russia Bears down", *Washington Times*, 20 Ağustos 2010, (<http://www.washingtontimes.com/news/2010/aug/19/russia-bears-down/>)
- De Wall, Thomas, "Call Off the Great Game", *Foreign Policy Magazine*, 13 Eylül 2010, (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/09/13/call_off_the_great_game).
- Guttman, Nathan, "Jewish Lobby Sits out Vote on Armenian Genocide", *Forward*, 10 Mart 2010, (<http://www.forward.com/articles/126556/>).
- Laçiner, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, (Ankara: USAK Yayınları, 2008).
- Memmedov, Novruz, "Ermenistan ATET Astana Sammitine Qeder Müeyyen Addımlar Atmalıdır", *Trend Haber Ajansı*, 29 Ekim 2010, (<http://az.trend.az/news/karabakh/1774215.html>).
- Mikhelidze, Nona, "The Azerbaijan-Russia-Turkey Energy Triangle and its Impact on the Future of Nagorno-Karabakh", *Instituto Affari Internazionali*, 18 Eylül 2010.
- Muhin, Vladimir, "Noviy Geopolitiçeskiy "Favorit"-Moskva vistraivaet Yujnom Kavkaze model vazimootnoşeniye", *Nezavisimaya*, 2 Ağustos 2010, (http://www.ng.ru/cis/2010-08-02/1_favorit.html).
- Musabekov, Rasim, "Turçiya doljna razmestit svoi voennie bazi v Naxiçevan", *Regnum*, 17 Ağustos 2010, (<http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/polit/1315811.html#ixzz0wsxxvhQ9>)
- Nuriyev, Elkhan, "The Geopolitics of Azerbaijan", *REP Roundtable Summary*, 28 Nisan 2010, (http://www.chathamhouse.org.uk/files/16706_280410nuriyev.pdf).
- Shiriyev, Zaur & Inessa Baban, "US's South Caucasus Strategy and Azerbaijan", *Turkish Policy Quarterly*, Cilt: 9, Sayı: 2, Eylül 2010.

- Simon Tisdall, "The World's Most Likely Trouble Spots in 2010", *The Guardian*, 4 Ocak 2010, (<http://www.guardian.co.uk/world/2010/jan/04/worlds-most-likely-trouble-spots>).
- Socor, Vladimir, "Ashton's Office Proposes Abolishing EU's Special Representatives for Moldova and South Caucasus", *Eurasia Daily Monitor*, 5 Haziran 2010, (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36458&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=f7ab727d83).
- Socor, Vladimir, "Is the United States Losing Azerbaijan?", *Eurasia Daily Monitor*, 22 Nisan 2010, (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36295).
- Stepan Grigoryan ile Yapılan Mülakat, 2 Aralık 2010, Bakü, Azerbaycan.
- "Astana Declaration Adopted at OSCE Summit Charts Way Forward", *OSCE Press Release*, 2 Aralık 2010, (http://summit2010.osce.org/en/press_release/node/491)
- "Azerbaijan: US 'Genocide' Vote Hurts Stability, *Ynetnews*, 5 Mart 2010, (<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3858429,00.html>).
- "Azerbaijani Political Analysts Assess Sochi Talks on Nagorno-Karabakh Conflict with Cautious Optimism (POLL)", *Trend News*, 26 Ocak 2010, (<http://en.trend.az/news/karabakh/626082.html>).
- "Currently Armenia has no Domestic Resources for Coup d'état-Home Policy Review for January 25-31", *Panarmenian Network*, (<http://www.panarmenian.net/eng/politics/details/44759/>)
- "Dağlık Karabağ, Ermeni-Türk İlişkilerinin Normalleşeceğine Pek İnanmıyor", *News.am*, 25 Kasım 2010, (<http://news.am/tur/news/39374.html>).
- "Dağlık Qarabağdaki "Seçkileri" Müşahide Eden Ecnebilir Azerbaycana Buraxılmayacaq", *525.Gazete*, 27 Mayıs 2010, (<http://www.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=17095>).
- "Ekspert: Rossiya xoçet razmestit mirotvoreç v Karabax", *News.am*, 24 Haziran 2010, (<http://www.rosbalt.ru/2010/06/24/748039.html>).
- "European Parliament Resolution of 20 May 2010 on the Need for an EU Strategy for the South Caucasus", (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0193+0+DOC+XML+V0//EN>)
- "Evropa v svoem ampula, Armeniya toje", *Yerkramas*, 22 Mayıs 2010, (<http://www.yerkramas.org/2010/05/23/evropa-v-svoem-amplua-armeniya-tozhe/>)
- "French Foreign Ministry Condemns "Elections" in Nagorno-Karabakh", *Today.az*, 26 Mayıs 2010, (<http://www.today.az/news/politics/68666.htm>).

- "Georgia 'Was Like Russia's 9/11'", *Sky News*, 12 Eylül 2008, (<http://news.sky.com/skynews/Home/Russian-President-Dmitry-Medvedev-Says-The-Georgia-War-Was-Like-Russias-9-11/Article/200809215098289>)
- "İlham Aliyev Received US State Secretary Hillary Clinton", 4 Temmuz 2010, (<http://www.president.az/article/s/348?locale=en>).
- "Interview with Gerard Libardian", *AGOS Gazetesi*, 1 Mart 2010, (http://www.agos.com.tr/eng/index.php?module=news&news_id=1450&cat_id=1)
- "İsrail Dışişleri Bakanı Lieberman Bakü'de", *Yeni Şafak*, 9 Şubat 2010, (<http://yenisafak.com.tr/Dunya/?i=240575>).
- "Karabağ İçin Dini Liderler Devrede", *NTVMSNBC*, 26 Nisan 2010, (<http://www.ntvmsnbc.com/id/25086948/>)
- "Konsey Bu Kardeşliği Taçlandıracak", *Anadolu Ajansı*, 16 Eylül 2010, (<http://www.aa.com.tr/tr/azerbaycanla-isbirligi-anlasmasi-imzalandi.html>)
- "Mr. 'Zero Problems' - Interview by Blake Hounshell", *Foreign Policy Magazine*, Kasım 2010, (http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/11/29/mr_zero_problems?page=0,1).
- "NATO Lisbon Summit Declaration Backs Territorial Integrity of Azerbaijan", *Today.az*, 23 Kasım 2010, (<http://www.today.az/news/politics/77001.html>).
- "Obama, Medvedev, Sarkozy Want Karabakh Basic Principles", *Eurasia Review*, 29 Haziran 2010, (<http://www.eurasiareview.com/world-news/world/4056-obama-medvedev-sarkozy-want-karabakh-basic-principles>).
- "Protokol o prodlenii srokov prebivaniya 102-y rossiyskoy voennoy bazi v Armenii podpisan", *Novostnik*, 25 Ağustos 2010, (<http://novostink.ru/armenia/11703-protokol-o-prodlenii-srokov-prebivaniya-102-j.html>).
- "Rossiya ne protiv ekspanssii Turcii v Naxicevan?", *Regnum*, 19 Mayıs 2010, (<http://www.regnum.ru/news/1285403.html>).
- "Rusya Karabağ Sorununun Çözümü İçin 2010'u İşaret Etti", *Hurriyet*, 11 Aralık 2009, (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13165820.asp>).
- "Soçide Qarabağa Dair "Çerçive Senedi" nin Yeni Variantı Müzakire Olunacaq", *525. Gazete*, 23 Ocak 2010, (<http://www.525.az/view.php?lang=az&menu=10&id=8496>).
- "Türkiye-Rusya İlişkilerinin Güçlenmesi Yukarı Karabağ'da Çözüme Olumlu Katkı Sağlıyor", 12 Ocak 2010, (<http://www.haberler.com/turkiye-rusya-iliskilerinin-guclenmesi-yukari-haberi/>).